

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomiky

Diplomová práce

Demografický problém východní Afriky

Bc. Karolina Veselá

© 2018 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Karolina Veselá

Evropská agrární diplomacie

Název práce

Demografický problém východní Afriky

Název anglicky

Demographic problem of Eastern Africa

Cíle práce

Cílem diplomové práce je určit a analyzovat příčiny demografického problému nejchudšího kontinentu světa, Afriky. Cílem práce v rámci praktické části je navrhnout možnosti řešení tohoto problému se zaměřením na východní Afriku.

Metodika

Pro dosažení vytyčených cílů bude využito studia odborné literatury doplněné o internetové zdroje v podobě statistik a dalších vhodných zdrojů informací. Dále bude využito metod komparace, analýzy a syntézy aplikovaných na získané informace.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

Demografie, Afrika, porodnost, úmrtnost, migrace, demografický problém, populace

Doporučené zdroje informací

- JENÍČEK, V., FOLTÝN, J. Globální problémy světa v ekonomických souvislostech, Praha: Nakl. C.H.Beck, 2010, 352 s. ISBN 978-80-7400-326-4.
- KUNA, Z. Demografický a potravinový problém světa. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010. 340s. ISBN 978-80-7357-588-5.
- PAVLÍK, Z., KALIBOVÁ, K. Mnohojazyčný demografický slovník. Acta demographica XV. Praha : Česká demografická společnost, 2005, 184 s. ISBN 80-239-4864-4.
- PRB. 2015 World Population Data Sheet. Washington (DC) : Population Reference Bureau, 2015, 23 s. ISSN 0085-8315.
- UNCTAD. UNCTAD Handbook of Statistics 2014, Geneva and New York : UNCTAD, 2014, 376 s. ISBN 978-92-1-012077-7
- UN. World Population Prospects: The 2015 Revision. New York: Department of Economic and Social Affairs (DESA), Population Division, United Nations, 2015, 66 p
- UN. World Urbanization Prospects: The 2014 Revision, New York : United Nations, Department of Economic and Social Affairs – Population Division, 2015, 517 s. ISBN 978-92-1-151517-6.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Zbyněk Kuna, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomiky

Elektronicky schváleno dne 14. 11. 2016

prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 14. 11. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 28. 03. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Demografický problém východní Afriky" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29.11.2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Zbyňkovi Kunovi, Ph.D., za jeho odborné vedení mé diplomové práce, čas a cenné rady, které mi věnoval. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za jejich podporu a neochvějnou víru, že svou diplomovou práci dovedu ke zdárnému konci.

Demografický problém východní Afriky

Abstrakt

Uvedená diplomová práce se zabývá demografickým problémem východní Afriky. V rámci demografického problému trápí sledovaný region zejména problém populační exploze tedy rychlý růst počtu obyvatel, který je neúměrný ekonomickému a sociálnímu rozvoji. Populační exploze je doprovázena negativními a nežádoucími jevy např. chudobou a hladem. V teoretické části se práce věnuje vymezení klíčových pojmů jako je demografie a procesy demografické reprodukce, historickému vývoji světové populace, obecnému shrnutí demografického problému a možnostem jeho řešení.

Ve vlastní části práce je pozornost již konkrétně věnována východní Africe a demografickému problému v ní včetně návrhu jeho řešení.

Klíčová slova: Afrika, východní Afrika, demografie, demografický problém, demografické procesy, demografická revoluce, porodnost, úmrtnost, populační exploze, migrace, populace, chudoba.

Demographic problem of Eastern Africa

Abstract

This thesis deals with the demographic problem of East Africa. As part of the demographic problem, the region must face population explosion, which is a rapid population growth. This growth is disproportionate to economic and social development and is accompanied by negative and undesirable phenomena such as poverty and hunger. In the theoretical part, the thesis deals with the definition of key concepts such as demography and processes of demographic reproduction, the historical development of the world population, a general summary of the demographic problem and the possibilities of its solution.

In the second part, the thesis is focused specifically on East Africa and its demographic problem with the focus on its solution.

Keywords: Africa, East Africa, demography, demographic problem, demographic processes, demographic revolution, birth rate, mortality, population explosion, migration, population, poverty.

Obsah

1	Úvod	9
2	Cíl práce a metodika	11
2.1	Cíl práce	11
2.2	Metodika	11
3	Teoretická východiska	13
3.1	Demografie.....	13
3.1.1	Demografické ukazatele.....	15
3.2	Procesy demografické reprodukce	15
3.2.1	Úmrtnost.....	16
3.2.2	Porodnost	18
3.3	Přirozený přírůstek obyvatelstva.....	21
3.4	Struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví	22
3.5	Migrace obyvatel.....	26
3.6	Historický vývoj světové populace	27
3.6.1	Přirozený řád reprodukce	27
3.6.2	Demografická revoluce (První demografický přechod).....	28
3.6.3	Druhý demografický přechod	30
3.6.4	Další možný vývoj světové populace.....	31
3.7	Demografické problémy.....	32
3.7.1	Řešení demografických problémů	33
4	Demografický problém východní Afriky	35
4.1	Geografická charakteristika	36
4.2	Ekonomická situace v regionu	38
4.3	Demografická charakteristika	43
4.3.1	Populace	43
4.3.2	Úmrtnost.....	47
4.3.3	Porodnost	50
4.3.4	Přirozený přírůstek	53
4.3.5	Věková struktura obyvatel	54
4.4	Demografický problém	58
4.5	Možnosti řešení demografických problémů.....	66
5	Závěr	76
6	Seznam použitých zdrojů	78
7	Seznam grafů, obrázků a tabulek	82

1 Úvod

Světová populace roste každý den a aktuálně hovoříme o přibližně 7,5 miliardě osob, které obývají planetu Zemi a které potřebují, aby byly zajištěny jejich základní lidské potřeby. Americký psycholog Abraham Harold Maslow v roce 1943 definoval pět základních lidských potřeb a vytvořil jejich hierarchii dnes známou jako Maslowova pyramida. Její základnu tvoří fyziologické potřeby, následují potřeba bezpečí a jistoty, potřeba sounáležitosti, potřeba uznání a úcty, a vrchol pomyslné pyramidy tvoří potřeba seberealizace. Přesto, že se lidstvo zdokonaluje v mnoha směrech, je na světě stále nemalé množství osob, které nemají možnost ani prostředky uspokojit potřeby, které jsou nejen Maslowem stanoveny jako základní, natož aby měly možnost dosáhnout příčky nejvyšší, seberealizace. Jednou z částí světa, kde je takových osob více než jinde, je Afrika. Následující diplomová práce se zabývá demografickým problémem východní Afriky. Východní Afrika je z celého afrického kontinentu nejlidnatější a v následujících přibližně šedesáti letech má dojít ke zdvojnásobení počtu jejích obyvatel. Tato skutečnost s sebou přináší mnoho problémů, kterým region aktuálně musí a do budoucna bude muset čelit. Jedním z těchto problémů je právě ten demografický.

V rámci první části diplomové práce jsou stanovena teoretická východiska, jsou definovány základní pojmy, nezbytné pro pochopení diplomové práce. Jedná se o samotný pojem demografie, a následně vymezení procesů demografické reprodukce, kterými jsou úmrtnost a porodnost. V rámci první části se diplomová práce věnuje také struktuře obyvatel podle věku a pohlaví. Opomenout nelze ani pojem migrace. Poslední dvě části teoretického oddílu se pak věnují historickému vývoji světové populace se zaměřením se na problém nedokončené demografické revoluce v rozvojových zemích a na samotný demografický problém s obecnými možnostmi jeho řešení.

Druhá část diplomové práce je konkrétně zaměřená na demografický problém ve východní Africe, kde jsou aplikovány poznatky z teoretických východisek. V rámci její charakteristiky je pozornost nejprve věnována geografii a ekonomické situaci v regionu. Demografická charakteristika východní Afriky se zaměřuje na populaci, úmrtnost, porodnost, přirozený přírůstek a věkovou strukturu obyvatel včetně jejich vývoje a následné predikce. V závěru vlastní části práce se diplomová práce věnuje analýze demografického problému východoafrického regionu a návrhu jeho řešení.

Jak bude v diplomové práci uvedeno, počet obyvatel východní Afriky roste rychleji než v ostatních regionech světa, a kolem roku 2040 má ve východní Africe žít přibližně 732 milionů osob. Region tak čeká mnoho výzev spojených s rychle rostoucí populací a uspokojením jejích alespoň základních potřeb na nejnižší příčce Maslowovy pyramidy.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem diplomové práce v její první části je stanovit teoretická východiska, tedy seznámit čtenáře se základními demografickými a dalšími pojmy, které v ní budou použity. Jedná se zejména o pojem demografie a procesy demografické reprodukce, tedy porodnost a úmrtnost. Dále je cílem stručně shrnout historický vývoj světové populace, kde je nezbytné vytyčit rozdíl ve vývoji populace rozvojových a rozvinutých zemí. Pro práci je vzhledem k jejímu tématu klíčová problematika demografického problému a možnosti jeho řešení.

Ve vlastní analytické části diplomové práce je pozornost zaměřena na demografický vývoj konkrétního regionu ve světě, kterým byla zvolena východní Afrika. Cílem diplomové práce je určit a analyzovat příčiny demografického problému východní Afriky, dílčím cílem je pak navrhnout možnosti řešení tohoto problému se zaměřením na uvedený region.

2.2 Metodika

Diplomová práce je členěna na část teoretickou neboli teoretická východiska a část vlastní, která je pro lepší návaznost řešené problematiky uvedena pod názvem „Demografický problém východní Afriky“. Pro zpracování práce bylo využito metod deskripce, analýzy, syntézy a komparace, a to na základě použitých zdrojů. Pro definici klíčových pojmů bylo využito demografických slovníků a informace z nich získané byly doplněny o informace z další odborné literatury. Hlavním zdrojem informací použitých v diplomové práci byla odborná literatura a internetové zdroje v podobě oficiálních výročních zpráv, databází a statistických ústavů při světových organizacích. Konkrétně bylo využito organizací při Organizaci spojených národů, Světové banky a Organizace pro výživu a zemědělství.

Práce v teoretické části sleduje hodnoty příslušných demografických ukazatelů pro vyspělé státy, rozvojové země a nejméně rozvinuté země. Jejich členění je dle Organizace spojených národů.

Číselné údaje a jejich vývoj v čase jsou v diplomové práci hojně prezentovány v tabulkách a grafech, které umožňují jejich srozumitelnou a jasnou interpretaci. Číselné

údaje jsou vždy prezentovány nejaktuálnější v závislosti na dostupnosti výročních zpráv a aktualizaci dat v databázích jednotlivých organizací. Pro predikce je vždy využito střední varianty.

3 Teoretická východiska

Pro pochopení problematiky diplomové práce je nezbytné si předem definovat několik demografických pojmů, které jsou použity. Patří mezi ně také samotný pojem demografie, který je pro práci klíčový. Dále jsou definovány procesy demografické revoluce a jejich aktuální hodnoty, přirozený přírůstek a naděje na dožití. Teoretická část se dále zabývá strukturou obyvatel podle věku a pohlaví, opomenuta není ani stručná definice procesu migrace. Pro práci a pochopení demografického problému je následně klíčová kapitola zabývající se historickým vývojem světové populace. Poslední část teoretických východisek se týká definice samotného demografického problému a jeho řešení.

3.1 Demografie

Pojem demografie pochází z řeckých slov *démos* (lid) a *grafein* (psát, popisovat) a konkrétně se jedná o vědní obor, který se věnuje studiu reprodukce lidských populací. Demografie se jako vědní disciplína začala vyvíjet již v 17. století a její počátek je spojován se jménem Johna Graunta, který je považován za jejího zakladatele. Další rozvoj této vědní disciplíny pokračuje v 19. století, kdy dochází k postupnému prosazování samotného pojmu ve všech světových jazycích. Objektem demografického zkoumání jsou lidské populace. Lidské populace je nutné odlišovat od pojmu obyvatelstvo. Obyvatelstvo je skupina lidí, která je vymezená určitým územím. Populace je skupina lidí vymezená stejnými biologickými, kulturními a sociálními znaky a v jejím rámci dochází k reprodukci. Předmětem demografického zkoumání je demografická reprodukce. Právě předmět demografického zkoumání je tím, co odlišuje demografii od ostatních disciplín zabývajících se lidskou populací. Demografická reprodukce je proces neustálé obnovy lidských populací skrze procesy rození a vymírání. Jsou s ní spojené demografické události, jako je právě rození a úmrtí. Zároveň s ní souvisí další události, které přímo ovlivňují dvě předchozí, a to např. sňatek, rozvod, nemoc a další. Demografické události jsou studovány jako hromadné jevy a je důležité nezaměňovat demografickou reprodukci s populačním vývojem. Druhý uvedený termín má širší zaměření a obsahuje také migraci, kterou demografická reprodukce nezohledňuje. (Kalibová, 2002, s. 5), (Kalibová, 2009, s. 13)

V odborné literatuře je demografie jako obor vymezena dvojitým způsobem:

1. „jako obor, poznávající zákonitosti a obecné pravidelnosti demografické reprodukce a jejich specifické projevy a podmíněnosti u konkrétních populací, kterými jsou:
 - biologická podstata demografické reprodukce,
 - ekonomické, sociální a přírodně demografické prostředí,
2. jako obor, který zahrnuje do předmětu svého studia nejen proces demografické reprodukce a jeho podmíněnosti, ale i jeho důsledky, které je možno najít v široké oblasti života lidí.“¹

Z druhého vymezení je zřejmé, že demografie zasahuje i do předmětů studia dalších oborů jako jsou například lékařské a biologické vědy, ekonomie, sociologie či geografie.

(Kalibová, 2001, s. 5)

Nejčastější demografické subdisciplíny jsou:

- Demografická analýza je rozbor jednotlivých událostí demografické reprodukce s cílem stanovit jejich charakteristické znaky a sledovat jejich proměnlivost v čase nebo na určitém území. Výsledkem demografické analýzy jsou demografické ukazatele.
- Demografická metodologie zahrnuje demografickou statistiku, matematickou demografii, demografické modely a další. Úzce navazuje např. na statistiku, matematiku nebo logiku.
- Teoretická demografie je zobecňování pravidelností demografického vývoje, hledání zákonitostí vývoje demografických systémů a následná formulace hypotéz.
- Paleodemografie jsou demografické rozborů pravěkých populací skrze zkoumání antropologických výzkumů kosterních pozůstatků. Je součástí historické demografie.
- Regionální demografie je zkoumání demografických procesů z hlediska regionálních podobností a odlišností. (Kalibová, 2002, s. 6)

¹ Kalibová, 2002, s. 5

Demografie pro své zkoumání, včetně výše uvedených subdisciplín, logicky potřebuje také data. Prameny demografických dat jsou zejména sčítání lidu, evidence přirozené měny (vyjádření procesů rození a vymírání), evidence nemocnosti, výběrová šetření, registry obyvatelstva či historické prameny. (Kalibová, 2002, s. 9)

3.1.1 Demografické ukazatele

Demografické ukazatele jsou získané z evidence demografických událostí, tedy, jak již bylo výše uvedeno, z demografické analýzy na základě získaných dat. Demografické ukazatele se vztahují k jednotlivým procesům demografické reprodukce, tj. k úmrtnosti, porodnosti, sňatečnosti a dalším. Demografické ukazatele se dělí podle několika hledisek na stejnorodé a různorodé, okamžité a intervalové, celostátní, světové a další. Důležité členění je v rámci toho, jak velké části populace se týkají. Hovoříme o demografických ukazatelích obecných, ty se týkají celé populace nebo o demografických ukazatelích specifických, které se týkají jen části populace. Demografickým ukazatelem může být například počet obyvatel či počet narozených nebo zemřelých, následně se hledá vzájemná souvislost a dochází k výpočtu poměrných neboli relativních čísel, která mohou být označována jako ukazatelé, míry, kvocienty nebo indexy. (Kalibová, 2009, s. 40)

Demografické ukazatele úzce souvisí s časem, a proto je také důležité zaměřit se na působení této proměnné v rámci demografie a jejích analýz. Čas je nezbytný pro přesné určení jednotlivých demografických událostí, které jsou následně zařazeny do souboru událostí. Tyto soubory mohou být buď generace, nebo kohorty. Generace představují osoby narozené ve stejném roce a kohorty jsou skupiny osob, u kterých ve stejném roce došlo ke stejné demografické události, tedy sňatku, rozvodu apod. Vedle tvorby souboru událostí je čas důležitým nástrojem pro jejich řazení od počátečních událostí po události konečné. Je tak zřejmé, že demografické události je zapotřebí mít rozdělené jednak z hlediska kalendářního a jednak z hlediska doby, která uplynula mezi jednotlivými událostmi. (Kalibová, 2002, s. 13)

3.2 Procesy demografické reprodukce

Jak již bylo výše uvedeno, s demografickou reprodukcí úzce souvisí demografické události, jako jsou narození a úmrtí. K důležitým demografickým událostem patří ale také sňatek, rozvod nebo potrat, protože ovlivňují samotnou porodnost a úmrtnost.

Demografické události jsou při studiu nahlíženy jako jevy hromadné, které doprovází jednotlivé demografické procesy, které jsou definovány v následujících kapitolách. (Kalibová, 2002, s. 5)

Uvedené ukazatele se ve většině případů vztahují k tzv. střednímu stavu obyvatelstva. Tento pojem zpravidla představuje stav obyvatelstva ke středu určitého roku, konkrétně k 1. červenci. Střední stav obyvatelstva slouží k tomu, aby se co nejpřesněji vystihl průměrný počet osob žijících v daném období. (Pavlík, 2005, s. 65)

3.2.1 Úmrtnost

Úmrtnost je spolu s porodností nejdůležitějším procesem demografické reprodukce. Jiným názvem se tento proces odborně nazývá také mortalita. Demografickou událostí, která ji vyjadřuje, je úmrtí. Úmrtnost je, stejně jako porodnost, demografií sledována jako hromadný jev, jedná se o proces vymírání populace. Proces úmrtnosti je v demografii sledován již od jejího počátku v 17. století, kdy zakladatel demografie J. Graunt objevil pravidelnosti v řádu vymírání. Úmrtnost je ovlivněna vývojem nemocnosti, kvality životních podmínek, životního prostředí a způsobem života. (Kalibová, 2002, s. 21)

Pro vyjádření úmrtnosti se používá hrubá míra úmrtnosti tedy celkový počet zemřelých na 1 000 obyvatel středního stavu v daném období, nejčastěji v jednom roce. Úmrtnost se stejně jako porodnost vyjadřuje v jednotkách promile a jedná se o negativní složku reprodukce. Hrubá míra úmrtnosti je ukazatel, který nezohledňuje věk ani pohlaví zemřelých, v tom spočívá nevýhoda tohoto ukazatele. Pro přesnější analýzy se používá specifitější formy ukazatele, a tou je míra úmrtnosti dle věku, která je následně členěna dle pohlaví zvlášť pro muže a ženy. (Kalibová, 2001, s. 21), (Pavlík, 2005, s. 65)

Následující tabulka č. 1 ukazuje hodnoty hrubé míry úmrtnosti v pětiletých obdobích od roku 1995 až po predikci pro období 2025–2030. Z tabulky č. 1 je zřejmé, že úmrtnost ve všech sledovaných regionech klesá, až v posledním sledovaném období dochází k jejímu opětovnému růst. Výjimku tvoří nejméně rozvinuté země, kde hrubá míra úmrtnosti bude dále klesat. Aktuálně vyšší míra úmrtnosti vyspělých zemích je způsobena věkovou strukturou, kdy je populace vyspělých zemích starší než ta v zemích rozvojových, jak bude ukázáno v kapitole zabývající se věkovou strukturou obyvatelstva. Opětovný nárůst hrubé míry úmrtnosti v posledním sledovaném období je také spojen s věkovou strukturou obyvatel, neboť se očekává, že světová populace bude stárnout. V případě

nejméně rozvinutých zemí jsou hodnoty hrubé míry úmrtnosti nejvyšší.

Období	Hrubá míra úmrtnosti (‰)			
	Svět	Vyspělé státy	Rozvojové země	Nejméně rozvinuté země
1995–2000	8,7	10,2	8,4	12,9
2000–2005	8,4	10,3	7,9	11,3
2005–2010	8	10	7,5	9,6
2010–2015	7,7	9,9	7,3	8,3
2015–2020	7,7	10,2	7,2	7,5
2020–2025	7,8	10,4	7,3	7
2025–2030	8	10,7	7,5	6,6

Tabulka 1: Hrubá míra úmrtnosti²

V souvislosti s diplomovou prací je vhodné uvést také pojmy kojenecká a novorozenecká úmrtnost. Kojenecká úmrtnost je podle odborné literatury definovaná u dětí, které se nedožily prvních narozenin, a novorozenecká je definována u dětí, které se nedožily čtyř týdnů života. Následující tabulka č. 2 znázorňuje úroveň kojenecké úmrtnosti v jednotkách promile, tedy počet zemřelých dětí na 1 000 živě narozených dětí. Kojenecká úmrtnost je považována za jeden z ukazatelů vyspělosti dané společnosti. V tabulce č. 2 je možné pozorovat významný rozdíl mezi vyspělými státy, které jsou výrazně nízkou pod světovou hodnotou, a rozvojovými zeměmi, které jsou naopak nad ní. Samostatnou skupinu pak tvoří nejméně rozvinuté země, které značně převyšují světovou hodnotu.

² Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects, The 2017 Revision, 2017

Region	Kojenecká úmrtnost (‰)
Svět	32
Vyspělé státy	5
Rozvojové země	35
Nejméně rozvinuté země	52

Tabulka 2: Kojenecká úmrtnost v roce 2016³

Pro analýzu úmrtnosti jsou důležité jednotlivé příčiny smrti a jejich zastoupení v populaci. Pro potřeby mezinárodního srovnání příčin smrti existuje statistická klasifikace. Tato klasifikace byla přijata již v roce 1893 a postupně se začala uplatňovat při analýzách ve všech zemích Evropy. Prošla několika modifikacemi a aktuální verze je 11. modifikace původní statistické klasifikace nazývaná *Mezinárodní klasifikace nemocí, úrazů a příčin smrti v populaci*. Zahrnuje následující ukazatele:

- Míra smrtnosti = poměr počtu zemřelých na danou příčinu ke střednímu stavu populace a zpravidla se vyjadřuje na 100 000 obyvatel. Tento ukazatel umožňuje vyjádřit závažnost dané příčiny smrti v populaci.
- Míra smrtelnosti = poměr počtu zemřelých na danou nemoc ke střednímu stavu nemocných na danou nemoc a zpravidla se vyjadřuje na 1 000 obyvatel. Tento ukazatel umožňuje vyjádřit závažnost dané nemoci z hlediska uzdravení. (Kalibová, 2002, s. 25)

3.2.2 Porodnost

Jak již bylo uvedeno, porodnost je spolu s úmrtností nejdůležitějším procesem demografické reprodukce. Je možné se s ní setkat také pod odborným pojmem natalita. Demografickou událostí, která ji vyjadřuje, je narození. Jedná se tedy o rození dětí, které demografie vnímá jako hromadný jev vztahovaný k určité populaci. Porodnost, na rozdíl od úmrtnosti, začala své důležitosti, jako předmět vědeckého zájmu, nabývat až ke konci 19. století. Porodnost představuje do jisté míry ukazatel sociálního rozvoje a je závislá na tzv. plodivosti jinak řečeno fekunditě, což je schopnost sociálního rozvoje závislejší na schopnosti muže a ženy plodit děti. Výsledkem porodnosti je plodnost neboli fertilita, která

³ Zdroj: vlastní zpracování dle 2017 World Population Data Sheet, 2017

vyjadřuje počet narozených dětí. Ten je možné párem regulovat, a v takovém případě se jedná o plánované rodičovství, které je typem demografického chování. Dále může být porodnost ovlivněna například populační politikou státu nebo také systémem hodnot v dané společnosti. Demografie v případě porodnosti rozlišuje děti manželské, nemanželské a děti předmanželských koncepcí, a to na základě rodinného stavu matky v době početí. Další členění je pak na děti živě narozené a mrtvě narozené. Sledováno je také rozložení porodů a reprodukční období ženy, které je 15–49 let. (Kalibová, 2009, s. 98)

Nejjednodušším využívaným ukazatelem porodnosti je hrubá míra porodnosti, která vyjadřuje počet živě narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu v daném roce. Hrubá míra porodnosti se vyjadřuje v jednotkách promile a je pozitivní složkou reprodukce. Ukazatele je pak možné upřesňovat a získat tzv. míry plodnosti, kdy obecná míra plodnosti vyjadřuje, kolik živě narozených dětí připadá v daném roce na 1 000 žen ve zmiňovaném reprodukčním věku. V oblastech, kde jsou evidence živě narozených neúplné, se používá tzv. index plodnosti, který vyjadřuje počet dětí ve věku 0–4 let k počtu žen ve věku 15–49 let. Pokud není možné třídění narozených podle věku matky, používají se Coaleovy indexy plodnosti, které jsou založeny na principu nepřímé standardizace. Dále je možné se setkat s mírami plodnosti rozlišenými dle věku matek. (Kalibová, 2002, s. 27), (Kalibová, 2009, s. 99)

Následující tabulka č. 3 sleduje hrubou míru porodnosti tedy počet narozených na 1 000 obyvatel v pětiletých obdobích. Je možné konstatovat, že všech sledovaných regionech počet narozených klesá. Významné rozdíly je možné sledovat mezi vyspělými státy a rozvojovými zeměmi. V rozvojových zemích je počet narozených téměř dvojnásobný oproti vyspělým státům, které zaostávají za světovými hodnotami. Nejméně rozvinuté země opět dosahují nejvyšších hodnot, jako tomu bylo i v případě úmrtnosti.

Období	Hrubá míra porodnosti (‰)			
	Svět	Vyspělé státy	Rozvojové země	Nejméně rozvinuté země
1995–2000	22	11,2	24,6	39,6
2000–2005	20,9	11	23,2	37,7
2005–2010	20,3	11,4	22,3	35,6
2010–2015	19,6	11,1	21,4	33,5
2015–2020	18,6	10,9	20,1	31,7
2020–2025	17,6	10,6	18,9	30
2025–2030	16,7	10,2	17,9	28,4

Tabulka 3: Hrubá míra porodnosti⁴

Dalším významným ukazatelem souvisejícím s porodností je úhrnná míra plodnosti. Úhrnná míra plodnosti vyjadřuje intenzitu plodnosti ve sledovaném období a je vlastně součtem měr plodnosti rozdělených podle věku. Definice podle Mnohojazyčného demografického slovníku je: „počet dětí, které by se narodily souboru 1000 žen (často udáván na jednu ženu) během jejich reprodukčního období, kdyby zůstalo zachováno rozložení plodnosti podle věku ve sledovaném kalendářním roce po dobu zhruba 35 let (za předpokladu neexistence úmrtnosti žen během reprodukčního období)“⁵. Vzhledem k tomu, že uvedené předpoklady v reálném světě neexistují, jedná se o ukazatel, který intenzitu plodnosti vyjadřuje pro fiktivní generaci. Podobně jako úhrnná plodnost se dále dají vytvářet ukazatele úhrnné manželské plodnosti nebo úhrnné plodnosti podle pořadí narozených dětí. (Pavlík, 2005, s. 96)

Hodnoty úhrnné plodnosti v roce 2017 znázorňuje následující tabulka č. 4. Je z ní zřejmé, že zejména vyspělé státy obecně nedosahují dostatečně vysoké hodnoty úhrnné plodnosti pro obnovu populace, neboť ta podle odborné literatury činí kolem 2,1 narození

⁴ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects, The 2017 Revision, 2017

⁵ Pavlík, 2005, s. 96

na ženu. Vyspělé státy jsou pozadu za světovým průměrem, což neplatí pro rozvojové země a nejméně rozvinuté země.

Region	Úhrnná plodnost (narození/žena)
Svět	2,5
Vyspělé státy	1,6
Rozvojové země	2,6
Nejméně rozvinuté země	4,3

Tabulka 4: Úhrnná plodnost v roce 2016⁶

3.3 Přirozený přírůstek obyvatelstva

Ukazatel přirozeného přírůstu obyvatelstva pracuje s údaji hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti a je výsledkem jejich konfrontace. Přirozený přírůstek je tvořen přebytkem živě narozených nad zemřelými. Poměr přirozeného přírůstu ke střednímu stavu obyvatelstva se nazývá hrubá míra přirozeného přírůstu, která je vypočtena jako rozdíl mezi hrubou mírou porodnosti a hrubou mírou úmrtnosti. Dalším možným způsobem výpočtu hrubé míry přirozeného přírůstu je rozdíl mezi počtem živě narozených a zemřelých v daném kalendářním roce, následně dělený středním stavem obyvatelstva. Přebytek zemřelých nad živě narozenými je opačným jevem než přirozený přírůstek a je označován jako úbytek přirozenou měnou. (Pavlík, 2005, s. 97)

Tabulka č. 5 sleduje vývoj hrubé míry přirozeného přírůstu. Ve všech sledovaných regionech dochází k jejímu poklesu, což je logické ve vztahu k dříve uvedeným klesajícím hodnotám úmrtnosti a porodnosti. Zajímavou může být predikce pro vyspělé státy. V období 2025–2030 se očekává, že hrubá míra přirozeného přírůstu přejde v úbytek a to -0,5 %. Nejvyšších hodnot hrubé míry přirozeného přírůstu dosahují nejméně rozvinuté země.

⁶ Zdroj: vlastní zpracování dle 2017 World Population Data Sheet, 2017

Období	Hrubá míra přirozeného přírůstku (‰)			
	Svět	Vyspělé státy	Rozvojové země	Nejméně rozvinuté země
1995–2000	13,2	1	16,3	26,6
2000–2005	12,5	0,7	15,3	26,3
2005–2010	12,3	1,3	14,8	26
2010–2015	11,9	1,1	14,1	25,2
2015–2020	10,9	0,6	12,9	24,2
2020–2025	9,8	0,1	11,6	23
2025–2030	8,7	-0,5	10,4	21,8

Tabulka 5: Hrubá míra přirozeného přírůstku⁷

3.4 Struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví

Pro demografii a její analýzy jsou jedněmi z nejdůležitějších proměnných věk a pohlaví obyvatelstva. Právě struktury vytvořené na jejich základě patří mezi základní demografické struktury obyvatelstva. V rámci srovnávání populací je pak možné si všimnout, že se liší právě věkovou strukturou a zastoupením mužů a žen. (Kalibová, 2001, s. 17)

Strukturu obyvatelstva podle pohlaví je možné hodnotit na základě ukazatele maskulinity. Ten vyjadřuje podíl mužů v populaci a běžně bývá vyjádřen v procentech. Využit je možné také index maskulinity, který vyjadřuje poměr počtu mužů a žen v populaci a běžně se vyjadřuje na 100 žen. Jak ukazatel, tak index je možné vyjádřit také pro ženy, v takovém případě hovoříme o ukazateli feminity a indexu feminity. (Kalibová, 2001, s. 17)

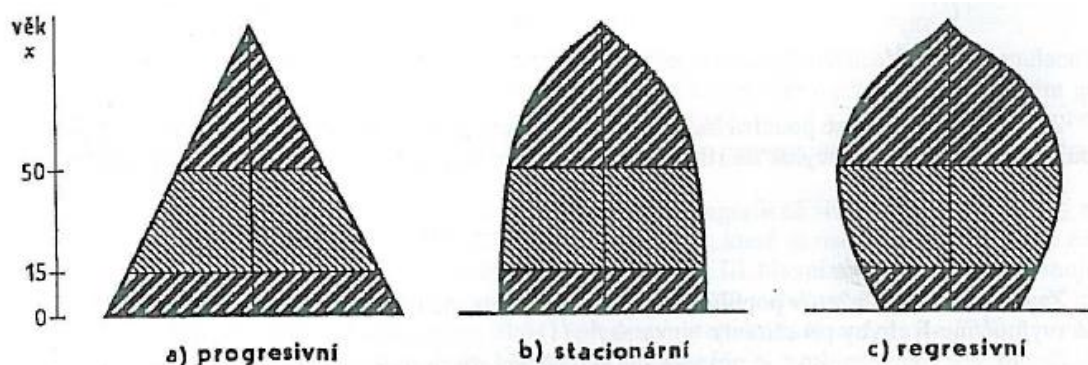
Vzhledem k tomu, že se jednotlivé populace v průběhu času mění, dochází logicky také k tomu, že se v nich mění zastoupení mužů a žen. Tato změna, probíhající během života, je závislá na třech konkrétních procesech:

⁷ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects, The 2017 Revision, 2017

- Biologická skutečnost, že se rodí více chlapců než děvčat.
- Vyšší intenzita úmrtnosti mužů než žen, a tedy mužská nadúmrtnost. Ženy se dožívají vyššího věku než muži, a tak dochází ke změně v poměru mužů a žen v populaci, a to ve prospěch žen.
- Migrace.

K dalším procesům, které mají vliv na strukturu obyvatelstva podle pohlaví, jsou válečné konflikty nebo politická situace v zemi. (Kalibová, 2001, s. 17)

Struktura obyvatelstva podle věku se vyjadřuje pomocí věkových skupin. Věkové skupiny jsou jednoleté nebo víceleté a je do nich rozdělen celkový počet obyvatel. Víceleté věkové skupiny většinou bývají pětileté. Obyvatelstvo se do věkových skupin uspořádává odděleně pro muže a pro ženy a je možné provést také jeho grafické vyjádření pomocí věkových pyramid, které je možné vidět na obrázku č. 1. (Kalibová, 2001, s. 18)

Obrázek 1: Základní typy věkových struktur (pyramid)⁸

Věková pyramida využívá dvojitého histogramu a na svislou osu se nanáší věk, zatímco na osu vodorovnou zastoupení příslušné věkové skupiny. Zastoupení příslušné věkové skupiny může být vyjádřeno v absolutních počtech nebo v relativních údajích, které jsou přepočteny na 1000 mužů či žen podle toho, pro které pohlaví je pyramida tvořena. Obyvatelstvo je z pohledu demografické reprodukce možné rozdělit na tři základní skupiny:

- dětská složka = 0–14 let
- reprodukční složka = 15–49 let (rodivý věk žen)

⁸ Kalibová, 2001, s. 18

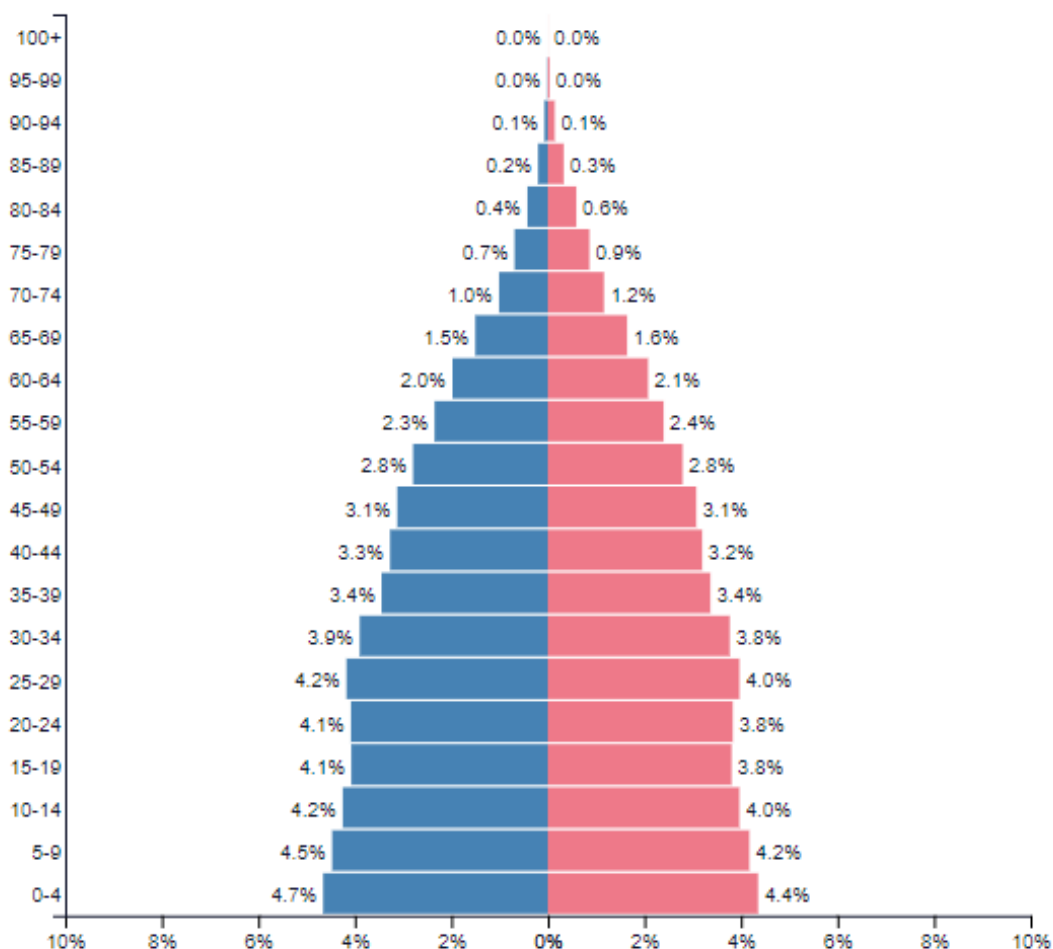
- postreprodukční složka = nad 50 let. (Kalibová, 2001, s. 18)

Na základě zastoupení jednotlivých složek v populaci je pak možné rozlišit tři typy věkových struktur, tak jak je to znázorněné na obrázku č. 1. Jedná se o strukturu:

- a) progresivní = z této struktury je zřejmé, že dětská složka významně převyšuje složku postreprodukční. Populaci takové struktury je možné charakterizovat vysokou plodností, která je ovšem vyrovnávána vyšší intenzitou úmrtnosti. Progresivní věková struktura je typická zejména pro rozvojové země a jedná se o věkovou strukturu, která je typická pro populace před demografickou revolucí. Základna pyramidy znázorňuje již zmíněnou vysokou míru plodnosti a špičatý vrchol pak nízký počet starších osob, způsobený vysokou mírou úmrtnosti.
- b) stacionární = v této struktuře jsou reprodukční a postreprodukční složka téměř v rovnováze. Stacionární struktura je tvořena při déletrvajícím poklesu hladiny plodnosti, a to až do bodu, kdy dětská složka pouze nahrazuje počet obyvatelstva v reprodukčním věku. Co se týče počtu obyvatelstva, jeho stav je v tomto případě dlouhodobě konstantní.
- c) regresní = v případě této struktury dlouhodobě dochází k poklesu stavu obyvatelstva, který je způsoben nižší úrovní porodnosti, kdy dětská složka početně nenahrazuje složku postreprodukční. Širší vrchol regresní pyramidy je způsoben vysokým zastoupením starších osob v populaci. (Kalibová, 2002, s. 18)

Uvedené typy věkových struktur berou v potaz pouze procesy porodnosti a úmrtnosti. V moderní době, která se stále zrychluje, začíná mít ovšem stále důležitější roli také migrace, která ovlivňuje zejména zastoupení reprodukční složky v populaci. (Kalibová, 2002, s. 18)

Obrázek č. 2 znázorňuje věkovou pyramidu světa v roce 2017. Podle výše uvedených vzorů je zřejmé, že se jedná o typ stacionární.

Obrázek 2: Věková pyramida světa v roce 2017 (roky)⁹

Následující tabulka č. 6 uvádí hodnoty věkového mediánu v roce 2015 a 2020 podle údajů OSN. Je možné konstatovat jednak, že světová populace stárne a jednak, že vyspělé státy mají starší obyvatelstvo než země rozvojové a země nejméně rozvinuté.

Rok	Věkový medián (roky)			
	Svět	Vyspělé státy	Rozvojové země	Nejméně rozvinuté země
2015	29,6	41,1	27,8	19,6

⁹ Population Pyramids of the World, 2017, při stavu 7 515 284 153 obyvatel, modrá=muži, růžová=ženy

2020	30,9	42,1	29,1	20,4

Tabulka 6: Věkový medián¹⁰

S věkem obyvatel souvisí také termín naděje dožití. Jedná se o průměrný počet let, který připadá na jednotlivce v určitém věku ještě prožít za předpokladu, že zůstane zachována intenzita úmrtnosti podle věku ve sledovaném období. Dále lze hovořit také o naději dožití při narození, která vyjadřuje průměrnou délku života právě narozeného dítěte za předpokladu neměnného řádu vymírání. (Pavlík, 2005. s. 73)

Naděje dožití je obecně vyšší u žen než u mužů, jak je zřejmé z následující tabulky č. 7, která uvádí hodnoty naděje dožití při narození pro období 2015–2020. Je možné sledovat rozdíly nejen mezi hodnotami u žen a mužů ale také mezi jednotlivými sledovanými regiony. Ve vyspělých zemích je průměrná délka života vyšší než u zemí rozvojových a nejméně rozvinutých.

Region	Naděje dožití (roky)	
	Ženy	Muži
Svět	74,3	69,7
Vyspělé státy	82,3	76,2
Rozvojové země	72,4	68,4
Nejméně rozvinuté země	66,3	62,9

Tabulka 7: Naděje dožití pro období 2015-2020¹¹

3.5 Migrace obyvatel

Jak již bylo naznačeno v předešlých kapitolách velkého významu vedle úmrtnosti a porodnosti nabývá také migrace. Demografický slovník definuje pojem migrace jako změnu obvyklého místa pobytu. Tato definice se ovšem v jednotlivých zemích liší a v případě České republiky se konkrétně jedná o změnu trvalého pobytu přes hranice určité

¹⁰ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects, The 2017 Revision, 2017

¹¹ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects, The 2017 Revision, 2017

administrativní jednotky, kterou nemusí být nutně stát, ale zpravidla je tím myšlena obec. (Pavlík, 2005, s. 103)

Migraci lze také definovat jako dočasnou či trvalou změnu bydliště, která může být jak zahraniční, tak vnitřní. Důvodů pro migraci je větší množství od pracovních příležitostí přes válečné konflikty po klimatické změny. V případě migrace do zahraničí ztrácí daná země hlavně své nejproduktivnější obyvatelstvo a kvalifikovanou pracovní sílu. V dnešní době je to problém hlavně rozvojových zemí, z nichž tato část obyvatelstva odchází do zemí s možností lepších pracovních příležitostí a lepšího finančního ohodnocení. Rostoucí migrace z rozvojových zemí do zemí vyspělých má ještě jeden významný důvod, kterým je vysoký populační růst. Jedná se zejména o migraci dlouhodobou, kdy migranti nemají v úmyslu návrat do oblasti či země původu. Naopak dočasná neboli sezónní migrace je časově omezený pohyb obyvatel za prací s úmyslem migrantů vrátit se zpět do oblasti či země původu. (Kuna, 2010, s. 67)

3.6 Historický vývoj světové populace

Světová populace činí přibližně 7,5 miliard obyvatel. Tomuto vysokému číslu samozřejmě předcházela určitý demografický vývoj s mnoha výkyvy, které byly způsobeny nejen významnými historickými událostmi. Před 12 000 lety v době, kdy se na Zemi objevili první zemědělci, se hovořilo o populaci odhadem 5 milionů obyvatel. Kolem 250 milionů obyvatel činila populace na přelomu letopočtu a k jejímu zdvojnásobení na 500 milionů obyvatel následně došlo v následujících patnácti stoletích. První miliarda byla dosažena v roce 1820 a přes dvě miliardy se světová populace dostala v polovině 20. století. Konkrétně se jednalo o 2,5 miliard obyvatel. Zatímco dosažení tohoto počtu trvalo tak dlouhou dobu, následný více než pěti miliardový nárůst zabral jen několik desítek let. (Kuna, 2010, s. 21)

Následující kapitoly popisují historický vývoj světové populace a stadia vývoje, kterými procházejí jednotlivé skupiny světové populace.

3.6.1 Přirozený řád reprodukce

Pro vývoj světové populace byl jedním z nejvýznamnějších období neolit, který přinesl znalost zemědělství a tím možnost hustěji osídlit krajinu. Nové možnosti obživy umožnily další populační růst. Ten byl ovšem i nadále omezen přirozeným řádem

reprodukce, a to až do 18. století. Právě do té doby neexistovaly účinné prostředky pro regulaci porodnosti ani pro boj s úmrtností. Jednalo se o dobu vysoké plodnosti, která byla doprovázena vysokou úmrtností, což mělo za výsledek nízký přirozený přírůstek. Války, epidemie a hladomory zapříčinily nerovnoměrný vývoj počtu obyvatel, kdy docházelo k obdobím růstu populace střídaným obdobími stagnace či poklesu. (Kuna, 2010, s. 26), (Kalibová, 2002, s. 41)

Až s vyvrcholením renesance kolem roku 1750 se objevují první snahy o uvědomělé ovlivňování plodnosti a úmrtnosti. Zlepšení hygieny, pokrok v lékařských vědách a růst životní úrovně přispěly ke snížení úmrtnosti. V případě plodnosti ovšem vznikla řada hypotéz, které se snažily vysvětlit její snížení a také snahu některých členů populace o její kontrolu. Hovoří se například o *teorii sociálního vzestupu*, podle které je snížení porodnosti spojeno se snahou o zlepšení společenského postavení. *Blahobytná teorie* zase spojuje snížení počtu dětí v rodině se snahou o udržení nebo zvýšení životní úrovně. *Teorie urbanizační* považuje snížení porodnosti za jev, který se nejprve objevuje ve městech odkud je postupně přebírán a šířen na venkov. Vedle uvedených teorií je pokles porodnosti spojován také s vyšší vzdělaností, emancipací žen, nebo snížením ekonomického významu dětí pro rodinu. (Kalibová, 2002, s. 41)

Přirozený řád reprodukce se tedy snahou o ovlivňování úmrtnosti a porodnosti narušuje a světová populace přechází do dalšího stádia vývoje, kterým je demografická revoluce.

3.6.2 Demografická revoluce (První demografický přechod)

Demografická revoluce je nejdůležitější demografickou teorií, která byla poprvé publikována v roce 1934 francouzským demografem A. Landrym a následně rozvinuta v roce 1945 americkým demografem F. W. Notesteinem, který ji označil jako demografický přechod. Demografická revoluce vznikla jako snaha o poznání a vysvětlení změn v demografické reprodukci. (Kalibová, 2002, s. 41)

Podle demografického slovníku se jedná o: „*proces přechodu ze situace, kdy úroveň plodnosti a úmrtnosti byly zprvu relativně vysoké k pozdějším úrovním relativně nízkým, který se postupně uskutečňuje ve všech zemích*“.¹²

¹² Pavlík, 2003, s. 112

Další z definic pak demografickou revoluci vysvětluje jako: „převratné revoluční změny v demografické reprodukci, které jsou důsledkem společenských změn, probíhajících v jednotlivých populacích světa v průběhu posledních tří století“¹³.

Jedná se tedy o historický proces probíhající postupně u všech populací světa a uvedené převratné revoluční změny v demografické reprodukci jsou podmiňovány jak vnitřními biologickými faktory, tak vnějšími ekonomickými a sociálními faktory a přírodně geografickým okolím. Konkrétně je možné uvést urbanizaci, rozpad tradičních hodnot či růst individualismu, které ovlivňují demografickou reprodukci a vedou k jejím kvantitativním i kvalitativním změnám. Jednodušeji řečeno je demografická revoluce procesem přeměny extenzivních forem reprodukce lidí ve formy intenzivní. Demografická revoluce vzniká na určitém stupni společenského rozvoje a na jiném zase končí. Její vývoj a časový průběh je ovlivněn velikostí dané populace a stupněm její sociální homogenity. Demografická revoluce neprobíhá u celé populace najednou, ale postupně u jednotlivých etnických a sociálních skupin v dané oblasti. Nejlépe je možné ji pozorovat ve změnách úmrtnosti a porodnosti. (Kalibová, 2002, s. 41)

Jak je zřejmé z výše uvedených informací, demografická revoluce nezačíná ani neprobíhá u všech populací stejně. Například ve Francii byl její nástup zaznamenán již na konci 18. století a následně se šířila do Anglie a do celého světa. Rozvinuté země prošly demografickou revolucí přibližně v letech 1850–1950. U rozvojových zemí byl její nástup pozdější, a to až po 2. sv. válce, a její ukončení se předpokládá teprve v prvních dvaceti letech 21. století. Demografická revoluce u zemí rozvojových, tak podle odhadů bude téměř o polovinu kratší než ta u zemí rozvinutých. (Kalibová, 2002, s. 42)

Změny v demografické reprodukci se projevují ve dvou fázích, které nemusí být u jednotlivých populací stejně dlouhé. Když dojde k zobecnění průběhu demografické revoluce, je možné určit její tři typy:

1. francouzský = k poklesu porodnosti a zlepšení úrovně úmrtnosti dochází téměř současně v obou fázích a početní růst obyvatelstva je tak relativně malý (typický pro průběh demografické revoluce právě ve Francii, kde se počet obyvatel zvýšil pouze 1,8krát).

¹³ Kalibová, 2009, s. 29

2. anglický = zlepšení úmrtnosti je patrné v obou fázích, ale porodnost v první fázi stagnuje a až v druhé fázi rychle klesá. Stagnace porodnosti v první fázi vede ke značnému nárůstu obyvatelstva (v Anglii narostl počet obyvatelstva až 5×)
3. japonsko-mexický = typ demografické revoluce, který je typický pro rozvojové země, kde je poskytována pomoc od zemí vyspělých. Ke zlepšování úmrtnosti dochází v obou fázích, ovšem porodnost se v první fázi naopak od ostatních příkladů zvyšuje. Tento růst může být vysvětlen zlepšením hygienických a zdravotních podmínek, ale také opožděnou reakcí demografického chování dané populace na vnější změny nebo dosažením přesnější evidence přirozené měny. Nicméně k rychlému poklesu porodnosti dochází až v druhé fázi demografické revoluce. Tento typ je charakteristický vysokým nárůstem celkového počtu obyvatelstva a také jedním z vysvětlení, proč demografická revoluce v rozvojových zemích trvá podstatně kratší dobu. Ke zdvojnásobení počtu obyvatel může dojít i za dobu kratší než 20 let. Tento rychlý nárůst obyvatel je označován také jako populační exploze. (Kalibová, 2002, s. 42)

Japonsko-mexický typ demografické revoluce je nejdůležitějším pro tuto diplomovou práci, neboť je typický pro většinu afrických zemí. Je spojen s řadou problémů na tomto kontinentu, protože nárůst obyvatelstva nemusí vždy znamenat ekonomický a sociální růst. Naopak může velmi negativně přispět ke zhoršování životní úrovně dané populace.

3.6.3 Druhý demografický přechod

Druhý demografický přechod má svůj začátek v západní a severní Evropě a jeho počátek spadá do 60. let 20. století. Následovala jižní Evropa v 70. letech a nakonec v 80. letech se započal tento proces i v Evropě východní. Druhý demografický přechod je charakteristický poklesem úrovně plodnosti pod hranici prosté reprodukce, tím pádem není zajištěna početní obnova obyvatel, a to i přesto, že se úroveň úmrtnosti snižuje. (Vaňo, 2003, s. 88)

Příčiny druhého demografického přechodu a uvedeného vývoje mohou být následující:

- Dítě přestalo představovat hlavní smysl rodiny.

- Změna v pohledu na manželství. Společnost dnes toleruje i nemanželské soužití.
- Změna tradičního modelu rodiny, kde dochází ke změnám v rolích muže a ženy nejen při výchově dítěte.
- Změna ve významu antikoncepce, která se stává nástrojem pro plánování plodnosti a kontrolu počtu dětí včetně období jejich narození.

Hlavním důvodem druhého demografického přechodu, který je společný pro všechny výše uvedené příčiny, je růst individualismu. Vlivem uvedených příčin tak místo obnovy obyvatelstva dochází k jeho demografickému stárnutí a také ke zmenšení velikosti rodin ve vyspělých zemích. (Vaňo, 2003, s. 88)

3.6.4 Další možný vývoj světové populace

Jak již bylo v práci naznačeno, za posledních 50 let se počet obyvatel světa více než zdvojnásobil. Situace je ovšem jiná pro vyspělé země a pro země rozvojové. Zatímco ve vyspělých zemích dochází ke snižování či stagnaci počtu obyvatelstva, které stárne, v rozvojových zemích se počet obyvatel stále zvyšuje, a to i přes očekávané snížení plodnosti. Tento růst bude v nejbližších desetiletích nadále zabezpečen díky podílu reprodukční složky v populaci. Jedním z hlavních problémů je, že nejvyšší nárůst je očekáván v nejhudších zemích, které ovšem nejsou schopné zabezpečit základní potřeby svého obyvatelstva a vytvářet další možnosti jeho rozvoje. (Vaňo, 2003, s. 88)

Aktuální světová populace činí již zmíněných 7,5 miliard obyvatel. Podle odhadů Organizace spojených národů (dále jen OSN) dojde v roce 2030 k nárůstu na 8,6 miliard obyvatel, v roce 2050 na 9,8 miliard a v roce 2100 je odhadován nárůst světové populace na 11,2 miliard obyvatel. Průměrně se tak očekává každoroční nárůst o 83 milionů obyvatel, a to i přes stále klesající úroveň plodnosti. Čína s Indií budou i nadále na vedoucích pozicích co se týče počtu obyvatel s tím, že přibližně v roce 2024 počet obyvatel Indie překoná počet obyvatel Číny. V rámci Afriky se největší nárůst očekává v Nigerii, která by se kolem roku 2050 mohla stát třetí největší zemí co do počtu obyvatel a překonat tak Spojené státy americké. Nigerie je také jednou z devíti zemí, ve kterých se v letech 2017–2050 bude soustředit více než polovina celkového růstu světové populace. Dalšími zeměmi jsou již zmíněná Indie, dále Demokratická republika Kongo, Pákistán, Etiopie, Sjednocená tanzanská republika, Spojené státy americké, Uganda a Indonésie. (World

population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100 – says UN, 2017)

Další skutečností, která je důležitá v budoucím vývoji světové populace, je již uvedený trend klesající porodnosti, a to i v afrických zemích. U stále více zemí světa nedochází k přirozené obnově populace, která je zaručena při průměrné úrovni 2,1 dětí na ženu. V letech 2010–2015 tomu tak bylo u 83 zemí, mezi které patří Čína, Spojené státy americké, Brazílie, Rusko, Japonsko, Vietnam, Německo, Irán, Thajsko a Spojené království. Očekává se, že počet takových zemí bude nadále růst. Ruku v ruce se zpomalující se úrovní porodnosti bude světová populace nadále stárnout. V roce 2050 se očekává, že se počet osob starších 60 let zdvojnásobí, a dokonce ztrojnásobí k roku 2100. V případě osob starších 80 let se čeká trojnásobný nárůst do roku 2050, a to na přibližně 425 milionů osob, v roce 2100 se odhaduje dokonce 909 milionů osob, tedy sedmkrát více oproti roku 2017. Nejmladší populace bude i nadále v Africe, kde se očekává nárůst populace starší 60 let z 5 % v roce 2017, na 20 % v roce 2100. (World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100 – says UN, 2017)

3.7 Demografické problémy

Aktuální populační vývoj světa je obecně jedním z globálních problémů. Globální problém je definován jako problém, který se dotýká velké části populace a je možné jej řešit pouze v celosvětovém měřítku a celosvětovým úsilím. (Jeníček, 2003, s. 3)

Demografický problém je tedy globální problém a v jeho rámci hovoříme jednak o problému populační exploze, o stárnutí obyvatel a také o tom, že v některých zemích již nedochází k přirozené obnově obyvatel. Je důležité upozornit na to, že je zde značný rozdíl mezi demografickými problémy, se kterými se potýkají země rozvojové a ty vyspělé. Tato skutečnost je způsobena rozdílným stupněm demografického vývoje, který v nich probíhá. Jak již bylo zmíněno, v zemích rozvojových stále probíhá demografická revoluce, zatímco v zemích vyspělých byla demografická revoluce již završena a nacházejí se ve stavu druhého demografického přechodu.

Závažným demografickým problémem je v případě rozvojových zemí vysoká porodnost, která je vzhledem k nedostatečné zdravotní péči doprovázena také vysokou kojeneckou úmrtností, jak bylo možné sledovat v tabulce č. 2. Jak již bylo uvedeno, k nejvyššímu růstu obyvatel dochází v nejchudších zemích světa, které se následně

potýkají s problémy při rozdělování půdy a také zajištění potravin a pitné vody. Dalším problémem je špatná úroveň vzdělávání a nedostatek pracovních příležitostí pro mladé lidi. Vysoká porodnost v rozvojových zemích neumožňuje dokončení demografické revoluce ani zlepšení ekonomické situace. (Jeníček, 2003, s. 106)

V zemích vyspělých je problém opačný. Porodnost klesá a s ní stagnuje nebo klesá také počet obyvatel. Jak bylo možné sledovat v tabulce č. 6, světová populace stárne a v zemích vyspělých je obyvatelstvo starší než v zemích rozvojových a nejméně rozvinutých. Vzhledem k predikci záporné hrubé míry přirozeného přírůstku lze očekávat, že se vyspělé země začnou potýkat s nedostatkem pracovních sil, a zároveň budou muset zajistit sociální ochranu a další potřeby stárnoucí populace. S nízkou porodností souvisí také již zmíněný problém prosté obnovy populace, kdy míra porodnosti klesá pod hranici prosté reprodukce. S tímto problémem se potýká například Evropa, kde na jednu ženu připadá 1,6 dítěte. (Jeníček, 2010, s. 106)

Z uvedených skutečností je zřejmé, že lidstvo bude muset najít cestu, jak zajistit potřeby vyššího počtu obyvatel stejně jako potřeby stárnoucí populace. S tím souvisí také snahy o nalezení řešení demografických problémů, kterým se věnuje následující kapitola.

3.7.1 Řešení demografických problémů

V případě řešení demografického problému hraje významnou roli kvalita vládnutí v dané zemi. Konkrétně se jedná o podporu ekonomické svobody a demokratických institucí. V případě rozvojových zemí je důležitá snaha o snížení jejich zadluženosti, poskytování finanční pomoci, liberalizace mezinárodního obchodu a umožnění přístupu k technologiím, které by mohly přispět k jejich hospodářskému pokroku a následnému snížení chudoby. Dalším navrhovaným řešením, s kterým se lze setkat je posílení postavení žen, které by se, stejně jako muži, měly plně účastnit produktivního a reprodukčního života. Posílení postavení žen je nezbytné zejména ve vzdělávání, zdraví a hospodářských aktivitách. Zlepšení postavení žen může pozitivně přispět k úspěchu populačních programů, a to právě skrze schopnost žen činit důležitá rozhodnutí týkající se reprodukce. Výsledkem by mohlo být dosažení snížení porodnosti v rozvojových zemích, ukončení demografické revoluce a následná stabilizace vývoje počtu obyvatel vedoucí ke snížení chudoby, kojenecké úmrtnosti a úmrtí matek při porodu. K tomu může přispět také zpřístupnění programů plánovaného rodičovství. (Jeníček, 2003, s. 100)

Další problém, stárnutí populace a s ním spojený nedostatek pracovních sil, by podle demografů mohl být vyřešen pozdějším odchodem do důchodu. To se již v některých zemích světa aplikuje a ani Česká republika není výjimkou – věk odchodu do důchodu se stále zvyšuje. Další možností je reforma penzijního systému a pro zajištění vyššího počtu pracovních sil také liberálnější migrační politika. Právě ta by mohla usnadnit příchod mladým a kvalifikovaným lidem zvenčí, zejména do Evropy. Příchod mladých lidí by také mohl přispět k podpoře prosté obnovy populace a jejímu „omlazení“. (Jeníček, 2003, s. 101)

Demografické problémy není možné řešit jednotlivě, ale je nutné nahlížet na ně jako na celek, kde spolu jednotlivé problémy úzce souvisí.

4 Demografický problém východní Afriky

Afrika se rozkládá na více než 30 milionech km² a tím se řadí na pozici třetího největšího světadílu po Asii a Americe. Počtem obyvatel je druhá za Asii. Počet obyvatel v roce 2017 byl kolem 1,2 miliardy. Afrika je členěna na pět regionů: východní, střední, jižní, západní a severní. Pro diplomovou práci je zásadní zařazení afrických zemí do jednotlivých regionů a v tabulce č. 8 je možné sledovat zařazení dle OSN a počet obyvatel v roce 2017 v jednotlivých regionech. Z tabulky č. 8 je zřejmé, že nejmenším regionem je Afrika jižní s pěti zeměmi a 65 miliony obyvatel. Východní Afrika je co do počtu zemí nejobsáhlejší a je také nejlidnatější ze všech afrických regionů. (2017 World Population Data Sheet, 2017, s. 8)

Region	Země	Počet obyvatel (miliony)
východní	Burundi, Komory, Džibutsko, Eritrea, Etiopie, Keňa, Madagaskar, Malawi, Mauritius, Mayotte, Mosambik, Réunion, Rwanda, Seychely, Somálsko, Jižní Súdán, Uganda, Tanzanie, Zambie a Zimbabwe	422,0
střední	Angola, Kamerun, Středoafriická republika, Čad, Kongo, Demokratická republika Kongo, Rovnicková Guinea, Gabon, Svatý Tomáš a Princův ostrov	163,0
severní	Alžírsko, Egypt, Libye, Maroko, Súdán, Tunisko, Západní Sahara	71,0
západní	Benin, Burkina Faso, Gambie, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Libérie, Mali, Mauritanie, Niger, Nigerie, Svatá Helena, Senegal, Sierra Leone, Togo	371,0
jižní	Botswana, Lesotho, Namibie, Jižní Afrika,	65,0

	Svazijsko	

Tabulka 8: Členění afrických zemí do regionů dle OSN¹⁴ a počet obyvatel k polovině roku 2017¹⁵

Právě východní Africe a demografickému problému v ní se bude věnovat následující část diplomové práce.

4.1 Geografická charakteristika

Jak již bylo uvedeno východní Afrika je nejčlenitější z afrických regionů. Obrázek č. 3 znázorňuje členitost východní Afriky a její rozložení na kontinentě. Východní Afrika je region, který začíná na Jihu v Tanzanii, táhne se na sever přes velké pastviny a křovinné pralesy a savany Keni a Ugandy, pak dále přes Etiopii včetně Velké příkopové propadliny. Ve východní Africe je také možné najít druhé největší jezero světa, a to Viktoriino jezero, které se rozkládá na území Tanzanie, Keni a Ugandy a je největším jezerem Afriky. Viktoriino jezero je významným zdrojem pitné vody a ryb pro okolní oblasti. Významnými řekami východní Afriky jsou Bílý Nil, který začíná ve Viktoriině jezeře a Modrý Nil, který začíná v Etiopii v jezeře Tana. Soutokem těchto řek v Súdánu vzniká známá africká řeka Nil. Nejvyšší horou ve východní Africe (a Africe vůbec) je Kilimandžáro, jehož nejvyšší vrcholek Uhuru je ve výšce 5 895 m n. m. Kilimandžáro a Mount Kenya, druhá nejvyšší hora Afriky, mají, stejně jako zmíněné jezero, velký význam pro obyvatele přilehlých regionů, neboť jsou díky sněhu na svých vrcholcích také zdrojem pitné vody. (Berglee, 2012, s. 490)

¹⁴ Zdroj: vlastní zpracování dle United Nations Demographic Yearbook, 2017, s. 41

¹⁵ Zdroj: vlastní zpracování dle 2017 World Population Data Sheet, 2017, s. 8

Obrázek 3: Východní Afrika¹⁶

Následující tabulka č. 9 znázorňuje rozlohu jednotlivých zemí východní Afriky. Východní Afrika zabírá svou rozlohou něco přes 7 milionů km², což je přibližně 23 % z celkové Africké rozlohy. Z tabulky č. 9 je zřejmé, že největší zemí je Etiopie, a naopak nejmenší je ostrov Mayotte.

Země	Rozloha (km ²)	Země	Rozloha (km ²)
Etiopie	1 104 300	Malawi	118 484
Tanzanie	947 300	Eritrea	117 600
Mosambik	799 380	Burundi	27 830
Zambie	752 610	Rwanda	26 340
Jižní Súdán	644 329	Džibutsko	23 200
Somálsko	637 660	Reunion	2 520

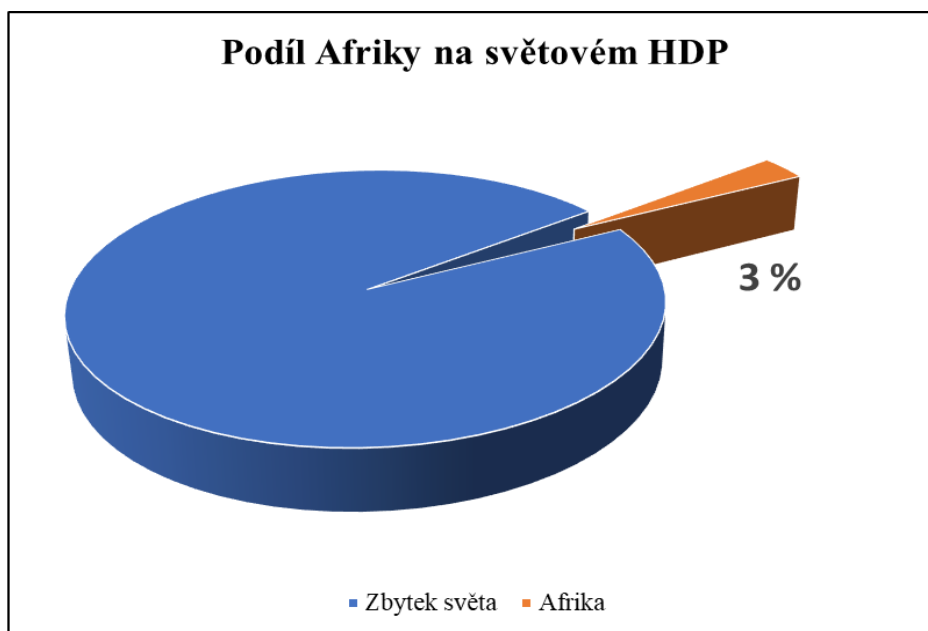
¹⁶ Zdroj: East Africa region, political map, 2018

Madagaskar	587 295	Mauritius	2 040
Keňa	580 367	Komory	1 861
Zimbabwe	390 760	Seychely	460
Uganda	241 550	Mayotte	374

Tabulka 9: Rozloha zemí východní Afriky pro rok 2016¹⁷

4.2 Ekonomická situace v regionu

Východní Afrika není ekonomicky silným regionem. Tento fakt je možné sledovat na nominálním hrubém domácím produktu, který je vyjádřen v tzv. běžných cenách a charakterizuje právě ekonomickou sílu regionu. Hrubý domácí produkt světa v roce 2015 dosáhl 74 753 058 miliony US\$. Afrika se na něm podílela 2 327 736 miliony US\$. Jak je z grafu č. 1 zřejmé jedná se tak o 3% podíl. Na uvedené výši nominálního HDP se v rámci Afriky nejvíce podílejí severní a následně západní části kontinentu. V severní Africe to v roce 2015 byl hlavně Egypt s 296 123 miliony US\$ a v západní Africe potom Nigérie, která byla s 525 220 miliony US\$ největší africkou ekonomikou. (UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 222)

Graf 1: Podíl Afriky na světovém HDP v roce 2015¹⁸

¹⁷ Zdroj: vlastní zpracování dle FAOSTAT, 2018

Východní Afrika v roce 2015 dosáhla nominálního HDP 298 317 milionů US\$ a nižší hodnoty dosáhla pouze Afrika jižní s 256 654 miliony US\$. Jak se na uvedené východoafrické hodnotě podílely jednotlivé státy, je možné sledovat v tabulce č. 10. Je zřejmé, že hlavními leadery ekonomiky pro rok 2015 byly Keňa, Etiopie a Tanzanie, které společně tvořily více než 50 % celkové hodnoty východoafrického HDP. Údaje pro Zimbabwe a Somálsko za rok 2015 nejsou dostupné a jsou tedy publikovány údaje za rok 2014. (UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 222)

Země	Nominální HDP (miliony US\$)	Země	Nominální HDP (miliony US\$)	Země	Nominální HDP (miliony US\$)
Keňa	61 738	Mauritius	11 555	Burundi	2 879
Etiopie	56 719	Jižní Súdán	10 645	Džibutsko	1 704
Tanzanie	46 265	Madagaskar	9 711	Seychely	1 558
Uganda	24 490	Rwanda	8 191	Komory	554
Zambie	21 921	Malawi	6 111	<i>Somálsko (2014)</i>	1 375
Mosambik	14 716	Eritrea	3 465	<i>Zimbabwe (2014)</i>	14 719

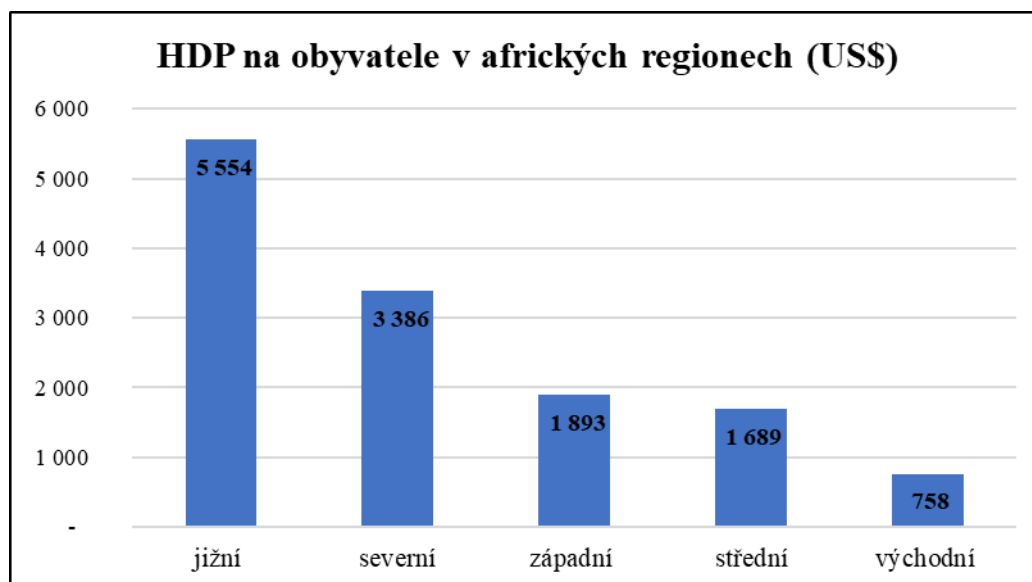
Tabulka 10: Nominální HDP jednotlivých zemí východní Afriky za rok 2015 (pokud není uvedeno jinak)¹⁹

Dalším významným ukazatelem, který charakterizuje východoafrickou ekonomiku, je HDP na obyvatele, které je odrazem ekonomické úrovně země. Světová hodnota v roce 2015 byla 10 173 US\$ na obyvatele v Africe pak 1 965 US\$ na obyvatele. Jak je zřejmé z grafu č. 2. nejvyšších hodnot HDP na obyvatele je dosaženo v Africe jižní a severní. V obou regionech je hodnota vysoko nad africkým průměrem. V roce 2015 bylo v Africe jižní dosaženo 5 554 US\$ na obyvatele a vedoucí zemí byla Botswana. V severní Africe

¹⁸ Zdroj: vlastní zpracování dle UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 222

¹⁹ Zdroj: vlastní zpracování dle UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 222

bylo dosaženo 3 386 US\$ na obyvatele a vedoucí zemí bylo Alžírsko. (UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 223)

Graf 2: HDP na obyvatele v jednotlivých afrických regionech za rok 2015²⁰

Ve východní Africe v roce 2015 dosahovalo HDP na obyvatele 758 US\$ což je nejnižší hodnota ze všech afrických regionů, jak udává graf č. 2. I přesto, že východní Afrika má nejnižší HDP na obyvatele z celého afrického kontinentu z tabulky č. 11 je zřejmé, že několik východoafrických zemí, je nad průměrem tohoto regionu. Jedná se hlavně o Seychely, Mauritius, Džibutsko, Zambii a Keňu. Naopak nízké hodnoty je možné pozorovat v případě Malawi nebo Burundi. (UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 223)

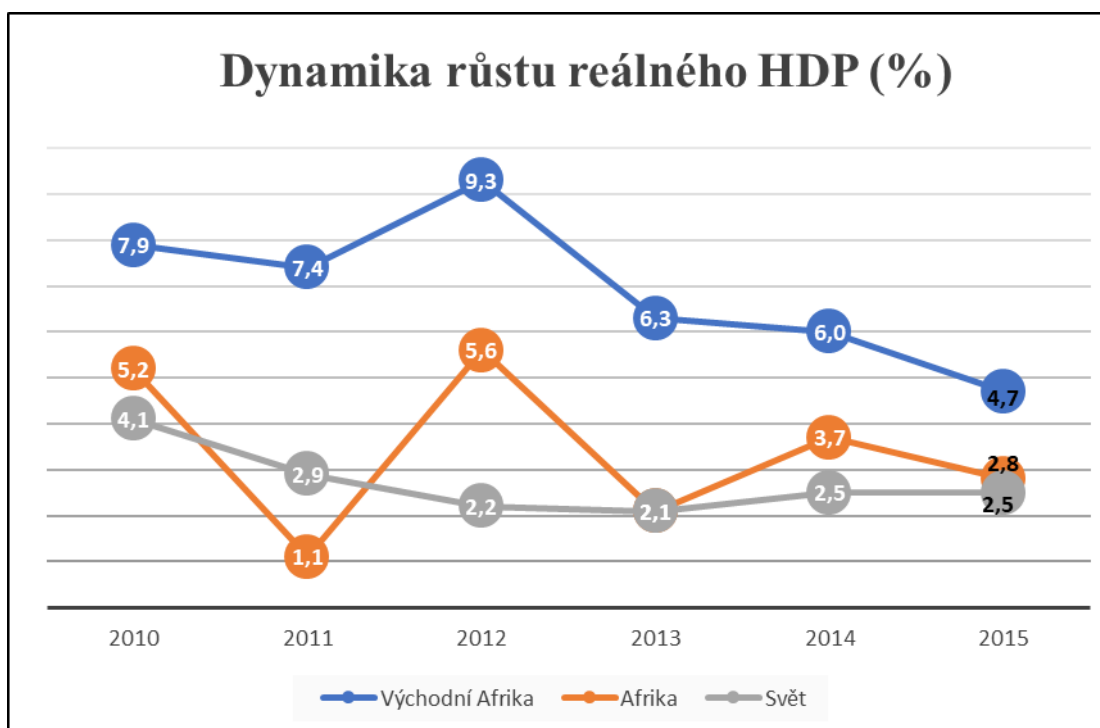
Země	HDP na obyvatele (US\$)	Země	HDP na obyvatele (US\$)	Země	HDP na obyvatele (US\$)
Seychely	16 145	Jižní Súdán	863	Mosambik	526
Mauritius	9 075	Rwanda	706	Madagaskar	401
Džibutsko	1 919	Komory	703	Malawi	355

²⁰ Zdroj: vlastní zpracování dle UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 223

Zambie	1 352	Eritrea	663	Burundi	258
Keňa	1 341	Uganda	627	<i>Somálsko</i> (2014)	131
Tanzanie	865	Etiopie	571	<i>Zimbabwe</i> (2014)	965

Tabulka 11: HDP na obyvatele v zemích východní Afriky za rok 2015 (pokud není uvedeno jinak)²¹

Reálné HDP je vyjádřeno v tzv. stálých cenách a jeho meziroční změna je zachycena grafem č. 3. Je zajímavé porovnat světové tempo růstu, tempo růstu Afriky a její východní části. Jak můžeme vyčíst z grafu č. 3, Afrika jako celek má v roce 2015 tempo růstu HDP o 0,3 % vyšší, než je světový průměr. Co se týče konkrétně Afriky východní, tak její dynamika růstu převyšuje jak svět, tak Afriku jako celek, a to téměř dvakrát. K roku 2015 se jednalo o 4,7 %. (UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 230)

Graf 3: Meziroční změna reálného HDP²²

²¹ Zdroj: vlastní zpracování dle UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 223

²² Zdroj: vlastní zpracování dle UNCTAD Handbook of Statistics, 2016, s. 230

Po roce 2015 začalo tempo růstu reálného HDP ve východní Africe opět zrychlovat a meziroční nárůst v roce 2017 ve srovnání s rokem 2016 činil podle African Development Bank (dále jen AfDB) 5,9 %. Dynamika růstu HDP není ve východoafrických zemích rovnoměrná. V Etiopii, kde dochází k rozvoji průmyslu a infrastruktury, lze za rok 2017 hovořit o ročním růstu HDP o 8,1 %. Naopak v Eritreji, kde je po posledním období sucha nižší produktivita zemědělství, byl v roce 2017 roční růst HDP pouze 3,4 %. Region jako celek se i přes příznivé hodnoty a rychlejší tempo růstu HDP v některých svých zemích stále potýká s nízkou ekonomickou silou, a je na nízké ekonomické úrovni, což dále ovlivňuje také demografickou situaci v něm. (African Development Bank Group, 2018)

Příkladem jedné z příčin této situace může být odvětvová struktura HDP. Ve východní Africe tvoří přibližně 30 % HDP zemědělství, které je pro většinu obyvatel hlavním zdrojem obživy. To dokazuje také fakt, že k polovině roku 2018 působilo kolem 66 % východoafrického ekonomicky aktivního obyvatelstva právě v zemědělství. Pouze necelá čtvrtina ekonomicky aktivních je zaměstnaná ve službách, které ovšem s rostoucím významem turismu tvoří přibližně 50 % HDP. Posledním sledovaným sektorem je průmysl, který zaměstnává necelých 9 % ekonomicky aktivních obyvatel a na HDP se podílí přibližně 20 %. Důležité je upozornit na fakt, že odvětvová struktura se v jednotlivých zemích liší. Například v Somálsku tvoří zemědělství 60 % HDP, zatímco na Seychelách, které jsou vyhledávaným cílem turistů, tvoří 80 % HDP služby. (Macroeconomic & Social Developments in Eastern Africa, 2018, s. 9)

K dalším příčinám špatné ekonomické situace ve východní Africe patří nízká úroveň gramotnosti a nízký podíl ekonomicky aktivních obyvatel, které budou přiblíženy v následujících částech diplomové práce.

Poslední část ekonomické charakteristiky regionu východní Afriky se zaměřuje na jeho podíl na světovém exportu a importu. Dle statistické ročenky OSN z roku 2016 činil světový export v roce 2015 kolem 16 551 591 milionů US\$. Africký export činil 395 962 milionů US\$ a ten východoafrický 40 069 milionů US\$. Východní Afrika se tak na celkové hodnotě exportu afrického kontinentu podílí přibližně 10 %. Na světovém exportu se východní Afrika podílí 0,24 %. Z východoafrických zemí jsou největšími exportéry Zambie, Keňa, Tanzanie a Etiopie. U všech čtyř zemí je celková hodnota exportu vyšší než 5 000 milionů US\$. V Zambii je hlavní exportní surovinou měď a země je také jejím největším světovým exportérem. V Keni je hlavní exportní komoditou čaj a země se na

jeho celosvětovém exportu podílí přibližně 2,3 %. Keňa je také významným exportérem řezaných květin, které jsou za čajem druhou nejexportovanější komoditou, a na světovém exportu se země podílí přibližně 8 %. Pro Tanzanii jsou hlavní exportní komodity zlato a tabák. V případě tabáku se Tanzanie na světovém exportu podílí necelými 4 %. V Etiopii je nejvýznamnější složkou exportu káva, na světovém exportu se podílí 4,5 %. Východoafrické země jsou obecně závislé na exportu omezeného množství komodit, což je znevýhodňuje, neboť je tím jejich hospodářství vysoce závislé na světových cenách těchto komodit, včetně jejich výkyvů. (Trade Profiles, 2018)

V roce 2015 činil světový import 16 607 237 milionů US\$. Africký import měl hodnotu 555 268 milionů US\$ a je tedy zřejmé, že africký import převyšuje export. Stejně je tomu v případě východní Afriky, kde byla ve sledovaném roce hodnota importu 96 380 milionů US\$. Na africkém importu se tak východní Afrika podílela přibližně 17 %. Na hodnotě světového exportu se východní Afrika podílela 0,5 %. Nejvyšších hodnot dosáhl import v Etiopii, Keni, Tanzanii a Zambii. Je tedy možné konstatovat, že největší východoafričtí exportéři jsou taktéž největšími importéry tohoto regionu. Pro všechny čtyři země platí, že nejvíce importovanou komoditou je ropa. (Trade Profiles, 2018)

4.3 Demografická charakteristika

4.3.1 Populace

Světová populace se nyní pohybuje kolem 7,5 miliardy obyvatel, ta africká potom kolem 1,2 miliardy obyvatel. Právě co do počtu obyvatel je východní Afrika z celého afrického kontinentu nejlidnatější. Konkrétně se podle OSN jedná o již uvedených 422 milionů obyvatel v roce 2017. Naopak nejméně obyvatel je v Africe jižní, jak je možné pozorovat v tabulce č. 12, kde jsou jednotlivé regiony seřazeny sestupně od toho nejlidnatějšího. Uvedená tabulka č. 12 také sleduje predikce vývoje počtu obyvatel do roku 2040 vždy po deseti letech. Jak je vidět v případě celkového počtu obyvatel světa, ve sledovaném období se očekává nárůst na více než 9 miliard. Afrika se pak na tomto počtu obyvatel bude podílet přibližně 22,8 %, tedy přibližně 2 miliardami obyvatel. Východoafrický počet obyvatel se má za následujících 20 let zvýšit o přibližně 310 milionů. Západní Afrika bude i nadále v těsném závěsu za východním regionem s rozdílem přibližně 76 milionů obyvatel a jižní Afrika zůstane i nadále regionem s nejnižším počtem obyvatel. (World Population Prospects 2017, 2018)

Region	Počet obyvatel (miliony)			
	2017	2020	2030	2040
Svět	7,5	7,7	8,5	9,2
Afrika	1,2	1,3	1,7	2,1
• východní Afrika	422	455	587	732
• západní Afrika	371	402,5	518	655,8
• severní Afrika	230	246	285	323
• střední Afrika	163	178	237	307
• jižní Afrika	65	67,5	75	80,7

Tabulka 12: Vývoj počtu obyvatel afrických regionů²³

Zajímavá je také predikce OSN pro rok 2075. Tento rok má být pro světovou populaci rokem, kdy bude překročena hranice 10 miliard obyvatel. V Africe má do tohoto roku dokonce dojít k nárůstu počtu obyvatel na více než 3,5 miliardy. Afrika se na světové populaci tak bude podílet přibližně 33 % tedy jednou třetinou. Jak již bylo výše zmíněno, největší nárůst obyvatel se v rámci Afriky očekává v Nigerii, která by se do roku 2050 mohla stát třetí nejlidnatější zemí světa s 410 638 000 obyvateli. Východní Afrika má v roce 2075 přesáhnout hranici jedné miliardy a v prvních třech nejlidnatějších východoafrických zemích dojde v následujících přibližně 60 letech ke zdvojnásobení počtu obyvatel. (World Population Prospects 2017, 2018)

Následující tabulka č. 13 uvádí počty obyvatel v jednotlivých zemích východoafrického regionu k polovině roku 2017. Z tabulky č. 13 je zřejmé, že k nejlidnatějším zemím regionu patří Etiopie, Tanzanie a Keňa. Naopak nejnižší počet obyvatel mají Mayotte a Seychely. Z dvaceti východoafrických států mají jen čtyři počet obyvatel nižší než 1 milion. (2017 World Population Data Sheet, 2017)

Země	Počet obyvatel (miliony)	Země	Počet obyvatel (miliony)
Etiopie	105,0	Jižní Súdán	12,6
Tanzanie	57,5	Rwanda	12,3

²³ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

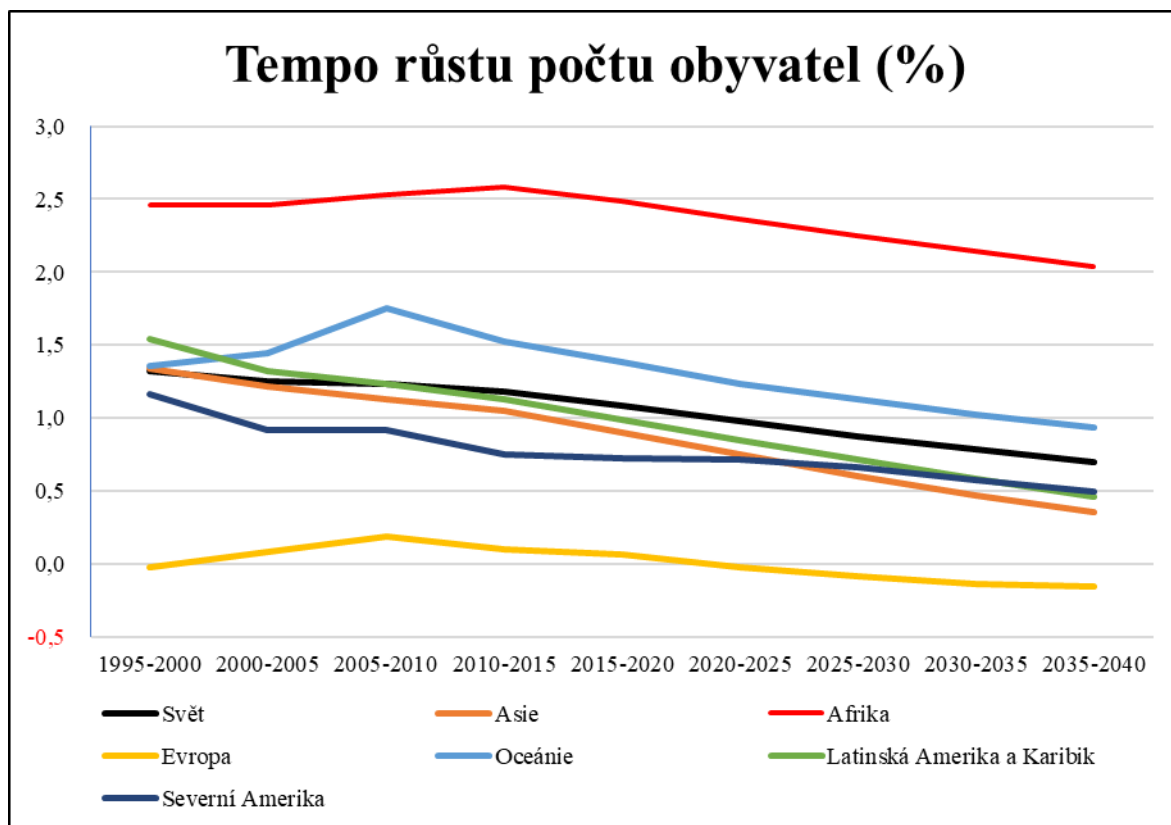
Keňa	49,7	Burundi	10,4
Uganda	42,8	Eritrea	5,9
Mosambik	29,7	Mauritius	1,3
Madagaskar	25,5	Džibutsko	1,0
Malawi	18,6	Reunion	0,9
Zimbabwe	16,6	Komory	0,8
Zambie	16,4	Mayotte	0,2
Somálsko	14,7	Seychely	0,09

Tabulka 13: Počet obyvatel zemí východní Afriky k polovině roku 2017²⁴

Graf č. 4. sleduje tempo růstu světové populace a populace jednotlivých světadílů. Tempo růstu počtu obyvatel je sledované v pětiletých intervalech od roku 1995 s predikcí do roku 2040. Z grafu č. 4 je zřejmé, že tempo růstu africké populace je vysoko nad světovým průměrem. V aktuálním období 2015–2020 se konkrétně jedná o roční nárůst světové populace o 1,08 %. V případě africké populace je to 2,49 %, tedy dvakrát více než je světový průměr. Východní Afrika přesahuje i africký průměr, konkrétně lze hovořit o ročním nárůstu počtu obyvatel o 2,71 %. (World Population Prospects 2017, 2018)

Pokud porovnáme tempa růstu počtu obyvatel i se zbytkem světa, tak je možné sledovat, že nad světovým průměrem se vedle Afriky drží ještě Oceánie s 1,39 %. Asie, Evropa, Latinská Amerika spolu s Karibikem a Severní Amerika pak dosahují ročního růstu populace nižšího než 1 %. (World Population Prospects 2017, 2018)

²⁴ Zdroj: vlastní zpracování dle 2017 World Population Data Sheet, 2017

Graf 4: Tempo růstu počtu obyvatel ve světě²⁵

Graf č. 4 dále sleduje predikci vývoje tempa růstu světové populace a je zřejmé, že ve všech sledovaných oblastech bude docházet k jeho poklesu. V případě Afriky se ovšem v rámci sledovaného časového horizontu neočekává pokles pod 2 %. Stejně je tomu u východní Afriky, kde se očekává dosažení hodnoty kolem 2,14 % ročního růstu. U světové hodnoty se v posledním sledovaném období očekává pokles na 0,7 %. Alarmující je potom tempo růstu v případě Evropy, kde se očekává dosažení záporné hodnoty až -0,157 %. Evropský vývoj pak nejbližší následuje Asie s predikovanými 0,35 %. V případě Latinské Ameriky, Karibiku a Severní Ameriky je možné hovořit o tempu růstu, které dosáhne přibližně 0,5 %. Druhou nejrychleji rostoucí populací po Africe pak bude podle předpokladů Oceánie s přibližně 1 %. (World Population Prospects 2017, 2018)

Ve vztahu k rostoucímu počtu obyvatel je pro Afriku a její východní region významné také procento urbanizace. Podle Organizace pro výživu a zemědělství (dále jen

²⁵ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

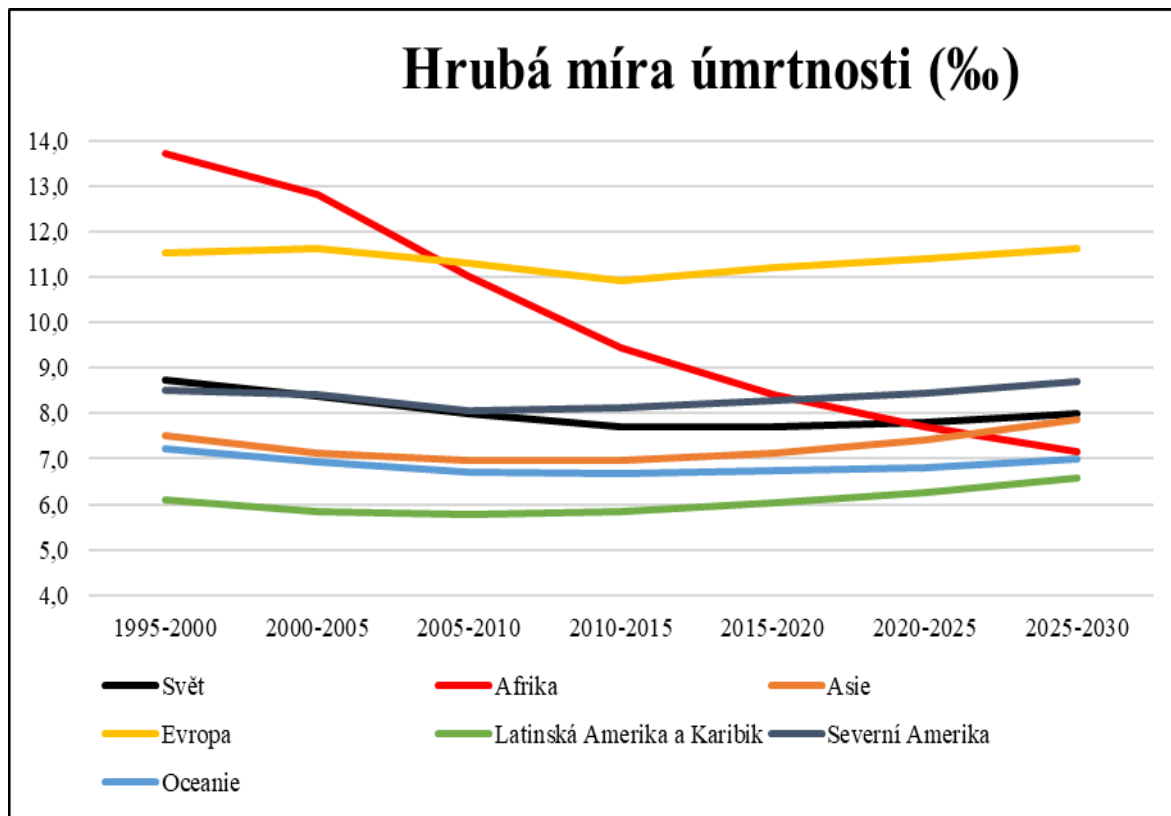
FAO) 55 % světové populace k roku 2017 žilo ve městech. Afrika jako celek kopíruje tento trend a ve městech žije necelá polovina obyvatel. V rámci východoafrického regionu je to ovšem už jen čtvrtina, a je tedy možné říci, že kolem 75 % východoafrického obyvatelstva žije na venkově. S tímto rozložením souvisí také již uvedený fakt, že přes 60 % východoafrického ekonomicky aktivního obyvatelstva působí v zemědělství. Právě zemědělství je hlavním zdrojem obživy venkovského obyvatelstva ve východní Africe. Situace je opačná například v Evropě, kde podle FAO žilo k roku 2017 ve městech 75 % obyvatel. (FAOSTAT, 2018)

I přesto, že východní Afrika zdaleka nedosahuje evropských hodnot procenta urbanizace, musí se potýkat s negativními důsledky stěhování obyvatel do měst. S rostoucím počtem obyvatel rostou také požadavky na pracovní místa, ta jsou obyvateli východní Afriky v rámci vnitřní migrace často hledána právě ve větších městech. K problému dochází ve chvíli, kdy se k přesunu rozhodne větší množství osob a města na ně nejsou připraveny. Nejde jen o nedostatek pracovních míst, ale také o nedostatek možností ubytování, sociálního a zdravotního zabezpečení, nebo míst ve vzdělávacích zařízeních. Výsledkem jsou pak chudinské čtvrti, které vznikají na okrajích měst, a které jsou shlukem většinou nelegálně a nestabilně postavených obydlí z toho, co jejich obyvatelé zrovna najdou, tzv. slumy. Jeden z nejznámějších slumů v Africe se nachází právě v té východní, a to konkrétně v Keni. Jedná se o jeden ze světově neznámějších slumů Kibera. Podle posledních odhadů OSN zde žije přes milion osob.

4.3.2 Úmrtnost

Světová hodnota hrubé míry úmrtnosti se k roku 2017 pohybovala kolem 7,7 ‰. V grafu č. 5 je možné sledovat vývoj hodnot hrubé míry úmrtnosti v pětiletých obdobích od roku 1995 s predikcí do roku 2030. Nad světovým průměrem pro období 2015–2020 se drží Afrika, Severní Amerika a Evropa. V případě Afriky se jedná o průměrnou hodnotu 8,4 ‰, v Severní Americe je to 8,3 ‰ a v Evropě 11,2 ‰. I přesto, že Afrika jako celek dosahuje vyšších hodnot, než je světový průměr, u východoafrického regionu tomu tak není. Hodnota hrubé míry úmrtnosti ve východní Africe je 7,3 ‰. Průměr regionu výrazně snižují státy jako je Keňa, Réunion a Rwanda, kde jsou hodnoty nižší než 5 ‰. Naopak v případě Burundi, Somálska a Jižního Súdánu jsou hodnoty vyšší než 10 ‰. Z celého Afrického kontinentu jsou hodnoty úmrtnosti nejvyšší v jeho západní části, kde dosahují 10,5 ‰. V Asii v období 2015–2020 dosahuje hrubá míra úmrtnosti 7,1 ‰. Asii následuje

Oceánie s 6,7 ‰ a nejnižších hodnot z celého světa dosahuje Latinská Amerika a Karibik s 6 ‰. (World Population Prospects 2017, 2018)

Graf 5: Vývoj hrubé míry úmrtnosti²⁶

Graf č. 5 zachycuje významný zlom v případě uvedené predikce. Je zde zřejmé, že po období 2015–2020 začne hrubá míra úmrtnosti ve světě opět růst. Jednou z příčin může být stárnoucí populace rozvinutých zemí. Výjimkou je ovšem Afrika, u které se i nadále očekává klesající tendence hrubé míry úmrtnosti. Stejný trend má následovat také východní část Afriky, kde se opětovný nárůst očekává až po roce 2060. Tato situace souvisí s nedokončenou demografickou revolucí v Africe, se kterou se potýkají právě rozvojové země.

Jak již bylo v práci uvedeno, kojenecká úmrtnost je považována za jeden z ukazatelů vyspělosti dané společnosti. Tabulka č. 2 zřetelně ukazovala, že situace

²⁶ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

v rozvojových zemích je výrazně horší než v zemích rozvinutých. Konkrétně hovoříme o hodnotách až 7× vyšších v případě rozvojových zemích oproti zemím rozvinutým.

V tabulce č. 14 jsou sledovány hodnoty kojenecké úmrtnosti v pětiletých obdobích od roku 2015 s predikcí do roku 2030. Je možné konstatovat, že ve všech sledovaných regionech budou hodnoty kojenecké úmrtnosti klesat, nicméně v případě Afriky se hodnoty stále drží nad světovým průměrem. Zatímco v Evropě se očekává pokles až na 3 ‰, v Africe má v posledním sledovaném období 2025–2030 kojenecká úmrtnost dosahovat až 13× vyšších hodnot. Po Africe je nejvyšší kojenecká úmrtnost v Asii, ovšem i ta je pod světovým průměrem.

Region	Kojenecká úmrtnost (‰)		
	2015-2020	2020-2025	2025-2030
Svět	31	27	25
Afrika	50	44	39
- střední Afrika	64	57	51
- západní Afrika	59	51	44
- východní Afrika	46	40	35
- jižní Afrika	32	28	25
- severní Afrika	24	22	19
Asie	26	23	20
Oceánie	19	18	16
Latinská Amerika a Karibik	16	14	12
Severní Amerika	5	4	4
Evropa	4	4	3

Tabulka 14: Kojenecká úmrtnost²⁷

Z Afrického kontinentu je podle tabulky č. 14 situace nejhorší ve střední Africe, kde jsou hodnoty 2× vyšší, než je tomu ve světě. Kojenecká úmrtnost ve východní Africe se aktuálně pohybuje pod africkým průměrem a je kolem 46 ‰. Nejvyšších hodnot kojenecká úmrtnost dosahuje v Burundi, Mosambiku, Somálsku a Jižním Súdánu,

²⁷ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

konkrétně více než 60 %. Nejnižších hodnot naopak dosahují ostrovní státy Mayotte, Réunion a Seychely, kde je kojenecká úmrtnost 8 ‰ a méně. (World Population Prospects 2017, 2018)

V následujících přibližně 10 letech se očekává pokles kojenecké úmrtnosti v Africe na 39 ‰. Východní Afrika bude i nadále dosahovat hodnot pod africkým průměrem, a to 35 ‰.

Podle Světové zdravotní organizace (dále jen WHO) jsou úmrtí v rozvojových zemích ve více než polovině případů způsobena přenosnými nemocemi, špatnou výživou a komplikacemi během těhotenství nebo při porodu. K deseti nejčastějším příčinám smrti v rozvojových zemích patří:

- infekce dolních cest dýchacích
- průjmové nemoci
- ischemická srdeční porucha
- HIV/AIDS
- mrtvice
- malárie
- tuberkulóza
- předčasné porodní komplikace
- porodní asfyxie a trauma při porodu
- dopravní nehody.

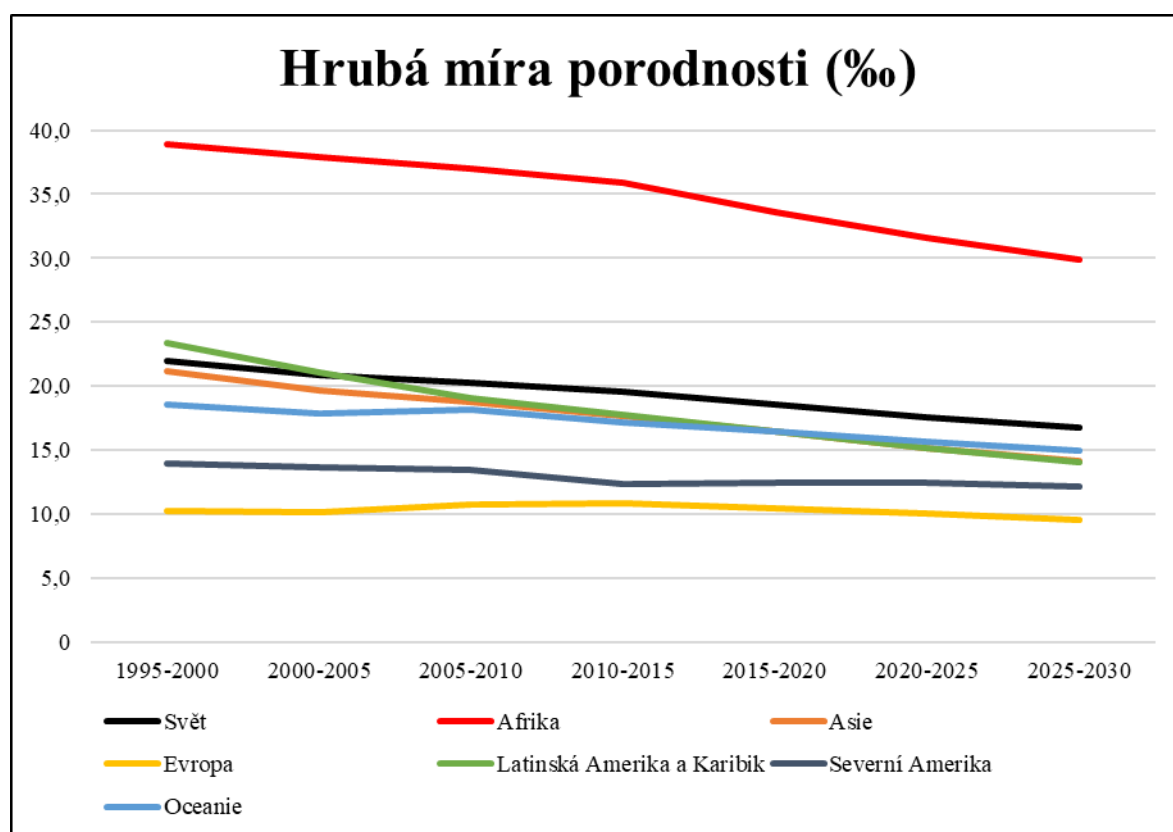
Také v případě Afriky je jednou z vedoucích příčin smrti HIV/AIDS. Podle WHO žilo v Africe k roku 2017 kolem 25 700 000 osob s virem HIV a Afrika se tak řadí k světadílu s největším počtem osob nakažených tímto virem. První příčku drží také co do počtu úmrtí právě na HIV/AIDS a to 670 000 úmrtí. (World Health Organization, 2018)

4.3.3 Porodnost

Průměrná hodnota hrubé míry porodnosti v roce 2018 dosahovala ve světě kolem 18,6 ‰. Jak je z grafu č. 6 zřejmé, Afrika je i v tomto případě nad světovým průměrem stejně jako tomu bylo u úmrtnosti. Graf č. 6 sleduje hodnotu hrubé míry porodnosti v pětiletých obdobích od roku 1995 s predikcí do roku 2030. V období 2015–2020 Afrika dosahuje hodnoty 33,6 ‰. Afrika je jediným světadílem, který je nad světovým průměrem. Zbytek světa oproti ní dosahuje polovičních hodnot a méně. Po Africe je hrubá míra porodnosti nejvyšší v Asii, Oceánii, Latinské Americe a Karibiku, kde je kolem 16,5 ‰.

Nejnižší hrubá míra porodnosti je v Severní Americe a Evropě. Evropa v letech 2015–2020 dosahuje 10,5 narozených na 1 000 obyvatel a hrubá míra porodnosti je zde tak nejnižší z celého světa.

Východní Afrika následuje africký trend a s hodnotou hrubé míry porodnosti 34,8 ‰ v období 2015–2020 je nad světovým ovšem i africkým průměrem. Z východoafrických států dosahují nejvyšších hodnot Burundi, Somálsko a Uganda. U těchto třech uvedených států je hrubá míra porodnosti vyšší než 40 ‰. Naopak nejnižší hrubá míra porodnosti je v ostrovních státech Mauritius, Seychely a Réunion, konkrétně 15 ‰ a nižší. (World Population Prospects 2017, 2018)

Graf 6: Vývoj hrubé míry porodnosti²⁸

Graf č. 6 dále zřetelně ukazuje, že hodnoty hrubé míry porodnosti budou klesat. U světové hodnoty se v následujících přibližně 10 letech očekává pokles na 16,7 ‰. Africká hodnota má klesnout na 29,9 ‰, ale i nadále zůstat nejvyšší hodnotou oproti

²⁸ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

zbytku světa. Východní Afrika i přes klesající trend hrubé míry porodnosti nadále zůstane na své pozici nejen nad světovým, ale i africkým průměrem, a to s hodnotou 30,7 ‰.

Situace je podobná také co se týče hodnot úhrnné plodnosti, i zde Afrika téměř 2× přesahuje světové hodnoty, jak ukazuje tabulka č. 15. Úhrnná plodnost ve světě je momentálně kolem 2,5 živě narozených dětí na ženu. Africká hodnota je 4,4 živě narozených. Z pěti afrických regionů je východní Afrika co do počtu živě narozených na jednu ženu na třetím místě s 4,5 narozeními. Vyšších hodnot dosahují Afrika střední a západní, obě s více než 5 narozeními na ženu. Naopak nejméně je to v severní a jižní části afrického kontinentu. V případě jižní Afriky je dokonce dosaženo stejné hodnoty, jako je ta světová.

Ve východní Africe je nejvíce živě narozených na ženu v Somálsku, Burundi a Ugandě. V Somálsku se jedná až o 6,12 narození. V Burundi a Ugandě je to kolem 5,5 narození. Nejnižší hodnoty jsou opět u ostrovních států Mauritius, Seychely a Réunion, kde dosahují 2,2 narození na ženu a méně. (World Population Prospects 2017, 2018)

Region	Úhrnná plodnost (narození/žena)		
	2015–2020	2020–2025	2025–2030
Svět	2,5	2,4	2,4
Afrika	4,4	4,2	3,9
- střední Afrika	5,5	5,1	4,7
- západní Afrika	5,2	4,9	4,6
- východní Afrika	4,5	4,1	3,8
- jižní Afrika	2,5	2,4	2,3
- severní Afrika	3,1	2,9	2,8
Asie	2,2	2,1	2,1
Oceánie	2,3	2,3	2,2
Latinská Amerika a Karibik	2,0	2,0	1,9
Severní Amerika	1,9	1,9	1,9
Evropa	1,6	1,7	1,7

Tabulka 15: Úhrnná plodnost²⁹

²⁹ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

Hodnota úhrnné plodnosti nutná pro přirozenou obnovu populace je podle odborné literatury již uvedených 2,1 narození. Z tabulky č. 15 je zřejmé, že vedle Afriky této hodnoty dosahuje ještě Asie a Oceánie. Zbytek světa o schopnost přirozené obnovy populace přichází, což souvisí s klesající porodností a vysvětluje zpomalující se tempo růstu počtu obyvatel, které v případě Evropy míří do záporných hodnot. Právě Evropa má hodnoty úhrnné plodnosti nejnižší, a to 1,6 narození.

V rámci predikce je zřejmé, že hodnoty úhrnné plodnosti budou v následujících deseti letech klesat. V Africe na hodnotu 3,9 narození na ženu a ve východní části 3,8 narození na ženu. V Asii se očekává dosažení hraniční hodnoty pro přirozenou obnovu obyvatel a Oceánie od ní bude jen 0,1 narození daleko.

4.3.4 Přirozený přírůstek

Jak již bylo v diplomové práci uvedeno konfrontací hodnoty hrubé míry úmrtnosti a hrubé míry porodnosti, je možné získat hodnoty přirozeného přírůstku obyvatel. Tabulka č. 5 predikuje, že se přirozený přírůstek ve vyspělých zemích v období 2025–2030 změní v úbytek. Jak dokazuje tabulka č. 16, tento trend následuje a bude následovat Evropa. Tabulka č. 16 sleduje hodnoty přirozeného přírůstku od roku 2015 s predikcí do roku 2030 v pětiletých obdobích a je z ní zřejmé, že v Evropě lze hovořit o úbytku populace, který se aktuálně pohybuje kolem -0,73 ‰ a má v následujících deseti letech poklesnout až na -2,06 ‰.

Jak je z tabulky č. 16 zřejmé, v Africe se nic podobného v nejbližší době neočekává a přirozený přírůstek je zde více než 2× vyšší, než je tomu u světového průměru. Ve východní Africe je přirozený přírůstek 27 ‰ a region tak dosahuje druhé nejvyšší africké hodnoty po Africe střední. I ve východní Africe se očekávají klesající hodnoty přirozeného přírůstku, jako je tomu ve zbytku světa ovšem i tak se v období 2025–2030 očekává hodnota 25,3 ‰.

Region	Přirozený přírůstek (‰)		
	2015–2020	2020–2025	2025–2030
Svět	10,87	9,77	8,74
Afrika	25,22	23,91	22,77
- střední Afrika	30,3	29,0	27,8

- západní Afrika	27,0	26,1	25,3
- východní Afrika	27,5	26,0	24,6
- jižní Afrika	11,9	10,4	9,0
- severní Afrika	18,5	16,1	14,4
Asie	9,35	7,80	6,34
Oceánie	9,68	8,91	8,00
Latinská Amerika a Karibik	10,42	8,92	7,49
Severní Amerika	4,17	4,01	3,50
Evropa	-0,73	-1,38	-2,06

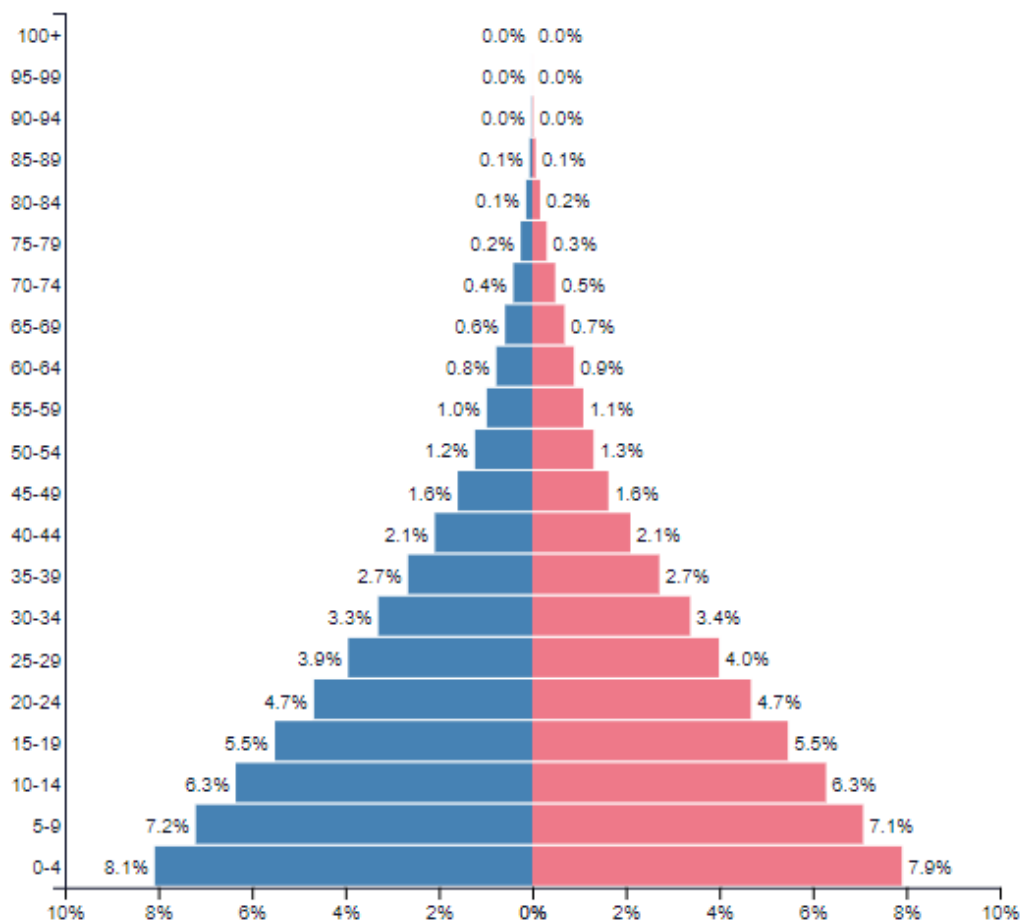
Tabulka 16: Vývoj přirozeného přírůstu³⁰

Ze států východní Afriky je nejvyšší přirozený přírůstek v Ugandě, Somálsku, Tanzanii, Zambii a Burundi. Ve všech uvedených státech je hodnota vyšší než 30 ‰. Naopak hodnot nejnižších dosahuje přirozený přírůstek opět ve třech afrických ostrovních státech, což je logické vzhledem k nízkým hodnotám hrubé míry úmrtnosti a porodnosti uvedeným v předchozích kapitolách. Ostrovy Mauritius, Seychely a Réunion mají přirozený přírůstek 9 ‰ a nižší, a jsou tak pod světovým a hluboko pod africkým průměrem pro období 2015–2020. (World Population Prospects 2017, 2018)

4.3.5 Věková struktura obyvatel

V práci již bylo konstatováno, že světová populace stárne. Jednu z příčin je možné vidět v klesajících hodnotách přirozeného přírůstu a porodnosti, které byly uvedeny v předchozích kapitolách. Stárnoucí populace se na věkových pyramidách projevuje klesajícím procentem dětské složky, a naopak rostoucím procentem postreprodukční složky. Věkové pyramidy světa v roce 2017 podle obrázku č. 2 odpovídala stacionárnímu typu a dětská složka se složkou postreprodukční jsou zde téměř vyrovnané. Dětská složka tvořila 26 %, reprodukční složka 51,2 % a postreprodukční 22,8 %.

³⁰ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

Obrázek 4: Věková pyramida východní Afriky pro rok 2017 (roky)³¹

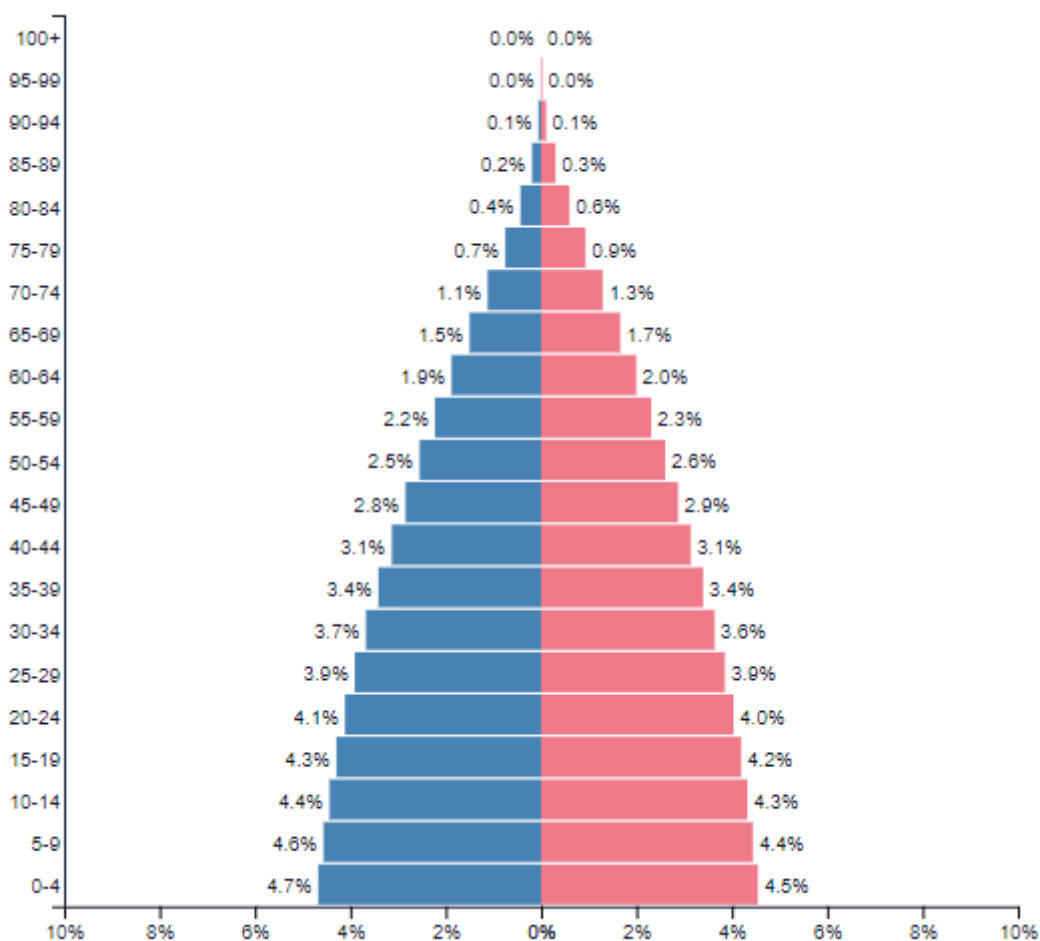
Východoafrická věková pyramida má naopak tvar typický pro většinu rozvojových zemí světa a jedná se o typ progresivní, jak je možné vidět na obrázku č. 4. Pyramida odráží také fakt, že východoafrické obyvatelstvo je oproti světu mladší, jak bude doloženo také na věkovém mediánu dále v této kapitole.

Na základě uvedené pyramidy je možné konstatovat, že dětská složka (0–14 let) tvoří 42,9 % východoafrické populace, složka reprodukční (15–49 let) 47,8 % a složka postreprodukční (50+ let) 9,3 %. Východní Afrika tak věkovou strukturou opravdu odpovídá věkové struktuře rozvojových zemích, kde dětská složka významně převyšuje složku postreprodukční, a zároveň je téměř vyrovnaná se složkou reprodukční. Tento typ

³¹ Zdroj: Population Pyramids of the World, 2017, při stavu 416 676 295 obyvatel, modrá=muži, růžová=ženy

pyramidy opět dokazuje to, že ve východní Africe ještě nebyl dokončen proces demografické revoluce, na rozdíl například od Evropy. V Evropě v roce 2017 tvořila dětská složka pouze 15,8 % a reprodukční 43,6 %. Největší rozdíl je pak zřejmý u složky postreprodukční, která ve sledovaném roce tvořila 40,6 % evropské populace. Evropa má regresní typ věkové pyramidy.

Podle predikcí se východní Afrika vyrovná aktuální světové věkové struktuře přibližně v roce 2070. V následujících letech se bude věková pyramida východní Afriky měnit ve stacionární typ, jak je možné pozorovat na následujícím obrázku č. 5.

Obrázek 5: Věková pyramida východní Afriky pro rok 2070 (roky)³²

³² Zdroj: Population Pyramids of the World, 2017, při stavu 1 192 477 470 obyvatel, modrá=muži, růžová=ženy

Podle obrázku č. 5 bude dětská složka v roce 2070 tvořit přibližně 26,9 %, reprodukční složka bude 50,4 % a postreprodukční složka vzroste na 22,7 % a počet obyvatel v roce 2070 má již přesahovat 1 miliardu.

Věkový medián zachycuje tabulka č. 17 od roku 2015 po pěti letech s predikcí do roku 2025. Také zde je zřejmé stárnutí světové populace. Nicméně i přesto, že bude věk afrických obyvatel stoupat, stále bude pod světovým průměrem na rozdíl od zbytku světa. Nejstarší populace je v Evropě, následuje Severní Amerika, Oceánie a Asie. Latinská Amerika a Karibik v podstatě kopírují světové hodnoty věkového mediánu.

Region	Věkový medián (roky)		
	2015	2020	2025
Svět	29,6	30,9	32,1
Afrika	19,4	19,8	20,4
- střední Afrika	17,1	17,4	18,0
- západní Afrika	17,9	18,2	18,7
- východní Afrika	18,0	18,7	19,6
- jižní Afrika	25,5	26,7	27,8
- severní Afrika	25,0	25,9	26,7
Asie	30,3	32,1	33,8
Oceánie	32,8	33,5	34,3
Latinská Amerika a Karibik	29,2	30,9	32,8
Severní Amerika	37,9	38,6	39,3
Evropa	41,6	42,7	43,9

Tabulka 17: Věkový medián³³

Východní Afrika patří spolu se střední a západní částí k nejmladším africkým regionům. Hodnota věkové mediánu ve východní Africe se pohybuje kolem 18 let a v roce 2025 se očekává jeho nárůst o přibližně 1,6 roku. V rámci východní Afriky je věkový medián nejvyšší v ostrovních státech Mauritius, Seychely a Réunion, kde dosahuje hodnot 36 let a více. Tyto státy jsou tedy nejen nad africkým průměrem, ale také nad tím

³³ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

světovým. Nejnižší hodnoty jsou v Ugandě, Somálsku a Zambii kde se konkrétně jedná o 17,1 roku a méně. (World Population Prospects 2017, 2018)

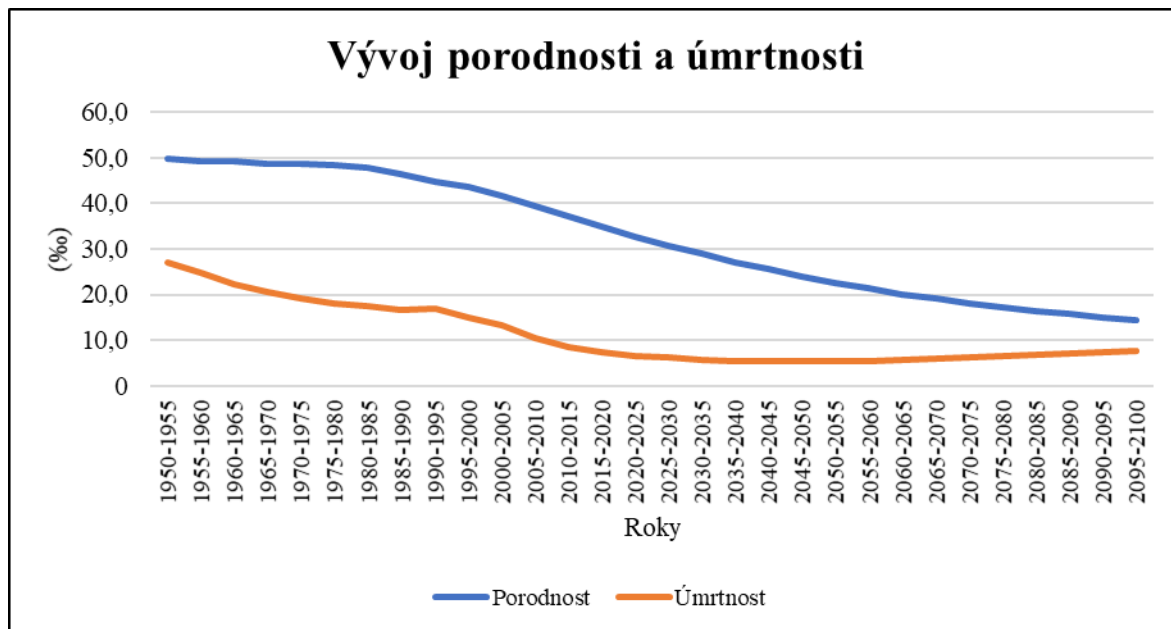
Vedle věkové struktury zachycuje obrázek č. 4 v úvodu této podkapitoly, také vyrovnané rozložení populace s ohledem na pohlaví. Je možné konstatovat, že se rodí více mužů, než žen. Ženy se ovšem dožívají vyššího věku, což dokazuje také naděje na dožití, která je u žen obecně vyšší než u mužů. To dokazují světové hodnoty za rok 2017, kdy naděje na dožití u mužů byla 70 let, u žen o 4 roky více. Stejně je tomu také v Africe, nicméně jedná se již o nižší hodnoty. Naděje na dožití v Africe je pro muže 61 let, pro ženy 64 let. V případě východní Afriky je naděje na dožití o rok vyšší u obou pohlaví oproti africkému průměru, u mužů hovoříme o 62 letech a u žen o 65 letech. Nejnižší naději na dožití má v rámci východní Afriky Somálsko, s 54 lety pro muže a 58 lety pro ženy. Naopak dožít se nejvíce let mají naději na ostrově Mayotte, kde se v roce 2017 měli muži naději dožít 75 let a ženy 77 let. (World Population Prospects 2017, 2018)

4.4 Demografický problém

Na základě předchozích kapitol věnujících se charakteristice východní Afriky a jejímu srovnání se světem, je možné konstatovat, že demografický problém tohoto východoafrického regionu spočívá v opožděném demografickém vývoji. Konkrétně se jedná o nedokončenou demografickou revoluci, kterou jinak lze označit také jako první demografický přechod. Ve východní Africe poklesla úmrtnost rychleji než porodnost, jak je vidět na grafu č. 7. Uvedený graf č. 7 sleduje vývoj hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti od roku 1995 v pětiletých obdobích dle OSN s predikcí do roku 2100. Na vzdálenosti mezi křivkami je vidět již zmiňovaný vysoký přirozený přírůstek, tedy vysoký rozdíl mezi hodnotami úmrtnosti a porodnosti, který vede ke stálému nárůstu počtu obyvatel východní Afriky.

Jedním z důsledků tohoto demografického vývoje je *populační exploze*. **Populační explozi** lze definovat jako příliš rychlý početní růst obyvatel, který je často spojovaný s nějakými zápornými jevy a obavami jako je např. přelidnění nebo nedostatek potravy a zdrojů. Populační exploze není vědecký pojem, a tedy nemá přesné vymezení. Její problém spočívá zejména v časovém nesouladu demografického, ekonomického a sociálního vývoje. Populační explozi je možné definovat také jako neúměrně vysoký růst počtu

obyvatel ve vztahu k ekonomickým a sociálním možnostem dané země či společnosti. (Kalibová, 2009, s. 86)

Graf 7: Vývoj hodnot hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti (promile)³⁴

Populační exploze je důsledkem demografického problému, ale zároveň je jednou z příčin, které komplikují jeho řešení. Ve východní Africe patří k záporným jevům způsobeným populační explozí zejména chudoba a nedostatek potravin. Region není schopen zajistit potřeby svých obyvatel a situaci zhoršuje také špatná úroveň vzdělání.

Hranicí chudoby je podle Světové banky 1,90 US\$ na osobu na den v kupní síle roku 2011. Dle Světové banky v roce 2015 žilo pod touto hranicí 10 % z celkového počtu obyvatel světa. Oproti roku 2013 se jedná o 1% pokles a oproti roku 1990 dokonce o pokles o necelých 36 %. I přesto v roce 2015 ve světě stále přibližně 736 milionů osob žilo v extrémní chudobě. Situace je nejhorší v subsaharské Africe, kde se pod hranicí chudoby v roce 2015 nacházela necelá polovina z uvedených 736 milionů chudých. Subsaharská Afrika je oblast, která zahrnuje všechny africké regiony s výjimkou severní Afriky. Ačkoliv světově dochází k poklesu chudoby, v subsaharské Africe tomu tak není. Oproti roku 2013 vzrostl počet osob žijících pod hranicí chudoby v roce 2015 o 9 milionů a

³⁴ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

celkem se tak jednalo o přibližně 41 % z více než 1 miliardy obyvatel. Pokud se situace nezmění, tak se podle Světové banky dá očekávat, že v roce 2030 bude 9 z 10 osob žijících v chudobě právě v subsaharské Africe. (The World Bank, 2018)

Jak již bylo řečeno, subsaharská Afrika zahrnuje téměř všechny africké regiony a rostoucí počet osob žijících pod hranicí chudoby se tak týká také východní Afriky. Procento obyvatel, kteří ve východní Africe žijí pod hranicí chudoby, je podle dat Světové banky uvedeno v tabulce č. 18. Pokud není uvedeno jinak, jedná se o stav v roce 2015. Z tabulky č. 18 je zřejmé, že data týkající se chudoby nejsou dostupná pro všechny sledované země a v některých se dokonce jedná o několik let staré údaje. Důvodem je například to, že některé země nevedou evidence svých obyvatel, některá místa, kde lidé žijí, jsou špatně dostupná a jinde zase nejsou prostředky na to, aby se potřebné údaje získaly. Šipky vedle údajů vyjadřují, zda v dané zemi došlo k poklesu nebo nárůstu procenta osob žijících pod hranicí chudoby oproti poslednímu období, sledovanému Světovou bankou.

Země	Počet obyvatel (%)	Země	Počet obyvatel (%)
Burundi (2013)	71,7 % ↓	Mayotte	-
Džibutsko (2013)	22,5 % ↑	Mosambik	62,9 % ↓
Eritrea	-	Réunion	-
Etiopie	26,7 % ↓	Rwanda (2013)	56 % ↓
Jižní Súdán	-	Seychely (2013)	1,1 %
Keňa	36,8 % ↓	Somálsko	-
Komory (2013)	18,1 % ↑	Tanzanie (2011)	49,1 % ↓
Madagaskar (2012)	77,6 % ↓	Uganda	41,6 % ↑
Malawi (2010)	71,4 % ↓	Zambie	57,5 % ↓
Mauritius (2012)	5 % ↑	Zimbabwe (2011)	21,4 %

Tabulka 18: Procento osob žijících pod hranicí chudoby v roce 2015 (pokud není uvedeno jinak)³⁵

³⁵ Zdroj: vlastní zpracování dle The World Bank, 2018

Vzhledem k tomu, že data v tabulce č. 18 jsou z různých časových období, není možné je přesně srovnávat. Nicméně je možné vidět, že procento osob žijících pod hranicí chudoby je vysoké u zemí jako Madagaskar, Burundi, Malawi či Mosambiku. Více než 50 % chudých je také v Rwandě a Zambii. Ve všech uvedených zemích podle odhadů a údajů Světové banky došlo k poklesu procenta osob žijících pod hranicí chudoby. Ovšem jak je zřejmé z tabulky č. 18, situace je v každé zemi jiná. Vždy záleží na mnoha faktorech od politické situace v zemi, přes podnebné podmínky až po ekonomickou situaci, které mají vliv na chudobu v dané zemi, ale které nejsou předmětem zkoumání diplomové práce.

S chudobou a s populační explozí také úzce souvisí problém potravinový. Chudoba je jednou z příčin podvýživy a populační exploze zase zapříčiňuje to, že je hlavně v chudých oblastech více lidí, kteří potřebují přístup k výživě, kterou ovšem dané země nejsou schopné včas a v dostatečné kvalitě a kvantitě zajistit. Podle FAO v roce 2017 po celém světě 820,2 miliony osob trpělo chronickou podvýživou. Podvýživa je stav, kdy tělo nedostává dostatek živin a jejich příjem nestačí pokrýt jejich spotřebu. Podle údajů FAO ve světě obecně dochází k růstu počtu osob trpících hladem, a jejich počet roste nejvíce právě v Africe, zatímco jinde ve světě klesá nebo se stabilizuje, jako je tomu například v Asii.

V Africe v roce 2017 trpělo chronickou podvýživou 256,5 milionu osob, to je přibližně 31 % z celkového počtu chronicky podvyživených ve světě. Východoafrický region měl ve sledovaném období 132,2 milionu chronicky podvyživených. Je tedy možné konstatovat, že ve východní Africe se nachází něco málo přes polovinu všech chronicky podvyživených z celého afrického kontinentu. V případě porovnání počtu podvyživených s celkovým počtem obyvatel východní Afriky je možné také konstatovat, že podvýživou trpí necelá třetina obyvatel. Situace ve východní Africe je vůbec nejhorší ze všech afrických regionů. Po Africe východní je druhé nejvyšší procento podvyživených v Africe střední, konkrétně něco kolem 26 % z celkového počtu obyvatel v roce 2017. (FAOSTAT, 2018)

Pro jednotlivé země uvádí FAO pouze průměry za tříletá období. I zde je problém nedostatku dat u některých zemí, stejně jako tomu bylo v případě chudoby. Pro období 2015–2017 byl nejvyšší počet chronicky podvyživených v Etiopii, Keni a Madagaskaru. Nicméně chybí údaje pro Somálsko či Jižní Súdán tedy východoafrické země, ve kterých byl OSN oficiálně vyhlášen hladomor. Hladomor OSN vyhláší v momentě, kdy daná země či její region splňuje několik oficiálně stanovených kritérií zároveň. K těmto kritériím patří:

- 20 % domácností v dané oblasti trpí extrémním nedostatkem potravin
- 30 % populace trpí akutní podvýživou
- za den dojde ke dvěma úmrtím na 10 000 obyvatel, jejichž příčinou je hlad. (The “Four Famines,” Explained, 2018)

V případě Somálska byl hladomor vyhlášen v roce 2011 a země se od té doby pohybuje na jeho hranici. Naposledy se Somálsko ocitlo na pokraji hladomoru v roce 2017. Oficiální hladomor byl vyhlášen také v nejmladší východoafrické zemi, Jižním Súdánu. Zde došlo k vyhlášení hladomoru v roce 2017 a situace se týkala přibližně 5,5 milionů osob. I přesto, že podle odhadů OSN došlo ke zlepšení situace a hladomor byl odvolán, v zemi se na začátku roku 2018 stále nacházelo kolem 4,8 milionů podvyživených osob. Vedle chudoby je vysoký počet podvyživených způsobený také klimatickými jevy a za zmínku stojí ten poslední, který zasáhl Africký roh v letech 2016–2017, El Niño. Tento klimatický jev s sebou přinesl vlny sucha, které vedly k nízké produkci potravin a na pokraji hladomoru se tak ocitla také Etiopie. Vedle Somálska, Jižního Súdánu a Etiopie je situace kritická například také v Jemenu a Nigérii. (The “Four Famines,” Explained, 2018)

S populační explozí souvisí také tzv. Index ekonomické zatíženosti. Tento index vyjadřuje počet dětí ve věku 0–14 let a počet obyvatel starších 65+ let na 100 osob v produktivním věku, který je OSN stanoven na 15–64 let. Index tak vyjadřuje poměr mezi tzv. ekonomicky neaktivními osobami a osobami v produktivním věku. Dá se říci, že od osob v produktivním věku se očekává, že budou pracovat, a tím živit zbylé dvě uvedené složky populace. Zatímco v rozvojových zemích je v převaze hlavně složka dětí ve věku 0–14 let, v rozvinutých zemích je to naopak složka osob starších, tedy 65+ let. Tento fakt reprezentuje jeden z důsledků opožděné, a vlastně stále nedokončené, demografické revoluce v rozvojových zemích. V rozvinutých zemích byla demografická revoluce dokončena, populace stárne, a s ní podle dat OSN roste index ekonomické zatíženosti. Příkladem může být Česká republika, kde index ekonomické zatíženosti začal opět růst od roku 2005. V roce 2015 bylo v České republice 49,5 ekonomicky neaktivních osob na 100 osob v produktivní věku. V roce 2020 se očekává nárůst na 56 osob. V rozvojových zemích demografická revoluce stále probíhá, populace je mladší a s klesající porodností klesá index ekonomické zatíženosti, jak je možné vidět na zemích východní Afriky v tabulce č. 19. (World Population Prospects 2017, 2018)

Tabulka č. 19 sleduje index ekonomické zatíženosti, který OSN udává vždy po pětiletých obdobích. Sledován je rok 2015 a predikce OSN pro rok 2020. Ve všech

uvedených zemích kromě Burundi, Mauritiu, Réunionu a Seychel index ekonomické zatíženosti klesá. Průměrná hodnota indexu ekonomické zatíženosti je 78,9 ekonomicky neaktivních osob na 100 osob v produktivním věku. V pěti z dvaceti sledovaných zemí je index vyšší než 90 osob a v Ugandě je dokonce počet ekonomicky neaktivních osob vyšší těch ekonomicky aktivních. Právě na základě vysokých hodnot indexu je možné konstatovat, že východní Afrika trpí nedostatkem osob v produktivním věku. Příkladem může být Uganda, kde byl v roce 2015 index ekonomické zatíženosti nejvyšší. Uganda v roce 2015 měla 40,15 milionů obyvatel, z toho ekonomicky aktivních bylo pouze 15,8 milionu osob. To je necelých 40 %. Naopak na Mauritiu, který měl hodnotu indexu nejnižší, byla v roce 2015 z celkového počtu 1,2 milionu obyvatel více než polovina ekonomicky aktivní. Pro srovnání světová hodnota v roce 2015 bylo přibližně 3,372 miliardy ekonomicky aktivních osob z celkové světové populace tedy kolem 47,3 %.

Země	Index ekonomické zatíženosti (osob/100 osob)		Země	Index ekonomické zatíženosti (osob /100 osob)	
	2015	2020		2015	2020
Burundi	89,6	91,4	Mayotte	83,3	76
Džibutsko	56,5	51,8	Mosambik	93,5	89,1
Eritrea	85	79	Réunion	53	54,1
Etiopie	82,1	74,1	Rwanda	77,3	72,9
Jižní Súdán	83,7	79,6	Seychely	42,8	47,3
Keňa	78,3	72,5	Somálsko	97,4	95,3
Komory	75,5	72,8	Tanzanie	93,4	89,8
Madagaskar	80,1	75,9	Uganda	101,6	95,7
Malawi	91	85	Zambie	91,9	86,1
Mauritius	41,6	41,7	Zimbabwe	79,5	76,2

Tabulka 19: Index ekonomické zatíženosti³⁶

³⁶ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

V tabulce č. 19 můžeme vidět, že ve východní Africe je vysoký podíl ekonomicky neaktivního obyvatelstva, s tím ovšem souvisí také problém nezaměstnanosti. Jak bylo řečeno, od osob v produktivním věku se očekává, že budou pracovat a živit tak zbytek populace. Ve většině východoafrických zemích je to ovšem opravdu jen očekávání, protože nemalé procento z počtu ekonomicky aktivních osob, které mají podporovat ty neaktivní, je bez práce.

Podle Mezinárodní organizace práce (dále jen ILO) jsou nezaměstnaní definováni jako osoby v produktivní věku, které aktivně hledají práci a jsou připravené začít pracovat. V roce 2017 bylo ve světě kolem 190 milionů nezaměstnaných, z toho 29 milionů v Subsaharské Africe. Podle ILO je z východoafrických zemí nejvíce nezaměstnaných v Mosambiku, kde jich v roce 2017 bylo 3,2 milionu, v Etiopii jde o 2,7 milionu a v Keni jde o 2,2 miliony obyvatel. Pro zajímavost v České republice v roce 2017 bylo 0,2 milionu nezaměstnaných osob. (International Labour Organization, 2018)

Na závěr kapitoly se hodí uvést také tzv. Index lidského rozvoje, protože ten sleduje další aspekty rozvoje zemí mimo jejich ekonomický růst. Konkrétně je tvořen třemi základními dimenzemi lidského rozvoje a jejich indexy. Konkrétně se jedná o:

- dlouhý a zdravý život → vyjádřeno indexem naděje na dožití
- střední délka vzdělání a očekávané délky vzdělání → vyjádřeno indexem vzdělání
- slušná úroveň vzdělání → vyjádřeno indexem hrubého národního příjmu.

Tvůrcem indexu lidského rozvoje je OSN, které ho sleduje ve 189 zemích světa, a jeho cílem je nabídnout jiný způsob hodnocení rozvoje sledovaných zemí. Index lidského rozvoje hodnotí kvalitu života v jednotlivých zemích na stupnici od 0 do 1 s tím, že platí čím vyšší hodnota, tím vyšší kvalita života. Ze sledovaných zemí dosáhlo v roce 2017 nejvyšší hodnoty 0,953 Norsko. Česká republika byla v tomto roce na 27. místě s hodnotou indexu 0,888 a spadala tak do skupiny zemí s tzv. velmi vysokým indexem lidského rozvoje. Z afrických zemích v této skupině není ani jedna. Afrika se v žebříčku objevuje až ve skupině zemí s tzv. vysokým indexem lidského rozvoje. Konkrétní hodnoty indexu a umístění jednotlivých zemí je uvedeno v tabulce č. 20. (Human development index, 2018)

Země	Pořadí	Hodnota indexu
Vysoký index lidského rozvoje		
Seychely	62.	0,797
Mauritius	65.	0,79
Středně vysoký index lidského rozvoje		
Keňa	142.	0,59
Zambie	144.	0,58
Nízký index lidského rozvoje		
Tanzanie	154.	0,538
Zimbabwe	156.	0,535
Rwanda	158.	0,524
Madagaskar	161.	0,519
Uganda	162.	0,516
Komory	165.	0,503
Malawi	171.	0,477
Džibutsko	172.	0,476
Etiopie	173.	0,463
Eritrea	179.	0,44
Mosambik	180.	0,437
Burundi	185.	0,417
Jižní Súdán	187.	0,388

Tabulka 20: Index lidského rozvoje dle OSN pro rok 2017³⁷

Světový průměr hodnoty indexu dle OSN pro rok 2017 je 0,728 a z uvedených zemích se nad jeho hodnotou pohybují pouze Seychely a Mauritius. Jinak je o zbytku východoafrických zemí, které jsou OSN sledovány, možné konstatovat, že index lidského rozvoje je zde nízký a s ním také kvalita života obyvatel daných zemí.

Chudoba, hlad, vysoký index ekonomické zatíženosti, nezaměstnanost a nízká kvalita života jsou jen některé z důsledků demografických problémů východní Afriky.

³⁷ Zdroj: vlastní zpracování dle Human development index, 2018

Zároveň se ovšem jedná také o příčiny, které nedovolují východoafrickým zemím situaci ukočírovat a postoupit v demografickém vývoji dále.

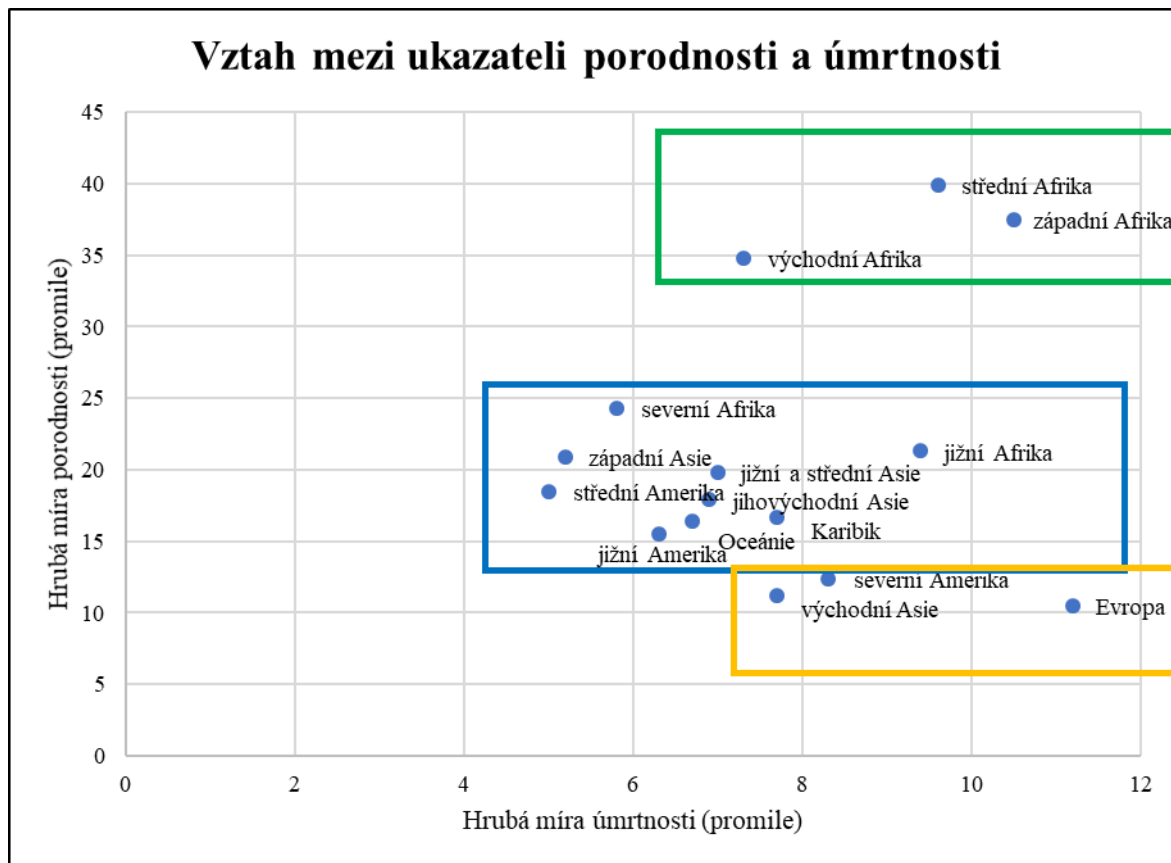
4.5 Možnosti řešení demografických problémů

Z předchozí kapitoly je zřejmé, že demografický problém je problém komplexní, který není jen o rostoucí populaci, ale také o ekonomickém a sociálním rozvoji dané země či regionu, který nestíhá uspokojovat potřeby dané populace. V Afrických zemích mají navíc stále velký vliv náboženství, kulturní vlivy a společenská struktura. A tak se musí i na řešení demografického problému nahlížet z více úhlů. Pro navržení řešení demografického problému východní Afriky, který je autorkou definován zejména nedokončenou demografickou revolucí a s ní spojenou populační explozí, je důležité jasně stanovit, kde se východní Afrika nachází ve vztahu k demografickému vývoji. Jak již bylo naznačeno, ve východní Africe ještě nedošlo k dokončení demografické revoluce, což je vidět také na grafu č. 8. V grafu č. 8 byly proti sobě postaveny hodnoty hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti, které jsou hlavními ukazateli demografického vývoje. V grafu č. 8 jsou porovnány jednotlivé světové regiony a jak je vidět, můžeme hovořit o třech skupinách ve vztahu ke stupni demografického vývoje.

První, žlutě označená skupina, je skupina regionů, kde demografická revoluce již proběhla a regiony vstupují nebo již vstoupily do druhého demografického přechodu. Jak bylo v teoretické části uvedeno, jedná se o etapu demografického vývoje, kdy dochází k poklesu plodnosti pod hranici prosté reprodukce a nedochází tak k obnově obyvatelstva. Obyvatelstvo zemí v těchto regionech stárne a úmrtnost tak stoupá. Příkladem je Evropa, která je v demografickém vývoji podle grafu č. 8 ze všech sledovaných regionů nejdále. Hodnota úhrnné plodnosti je v regionu 1,6 narození na ženu a v následujících sedmnácti letech se očekává pokles tempa růstu populace do záporných hodnot. Konec demografické revoluce a přechod do další etapy demografického vývoje je možné konstatovat také u východní Asie a Severní Ameriky.

Druhá, modře označená skupina, je skupina regionů, které se ve většině případů nacházejí ve druhé fázi demografické revoluce. Porodnost klesá a s ní klesá také úmrtnost. V rámci skupiny nejvíce vyčnívají severní a jižní Afrika. Severní Afrika z důvodu vyšších hodnot hrubé míry porodnosti oproti skupině a jižní Afrika z důvodu vyšších hodnot hrubé

míry úmrtnosti oproti zbylým regionům. Nicméně právě severní a jižní Afrika jsou ze všech afrických kontinentů nejdále v demografickém vývoji.

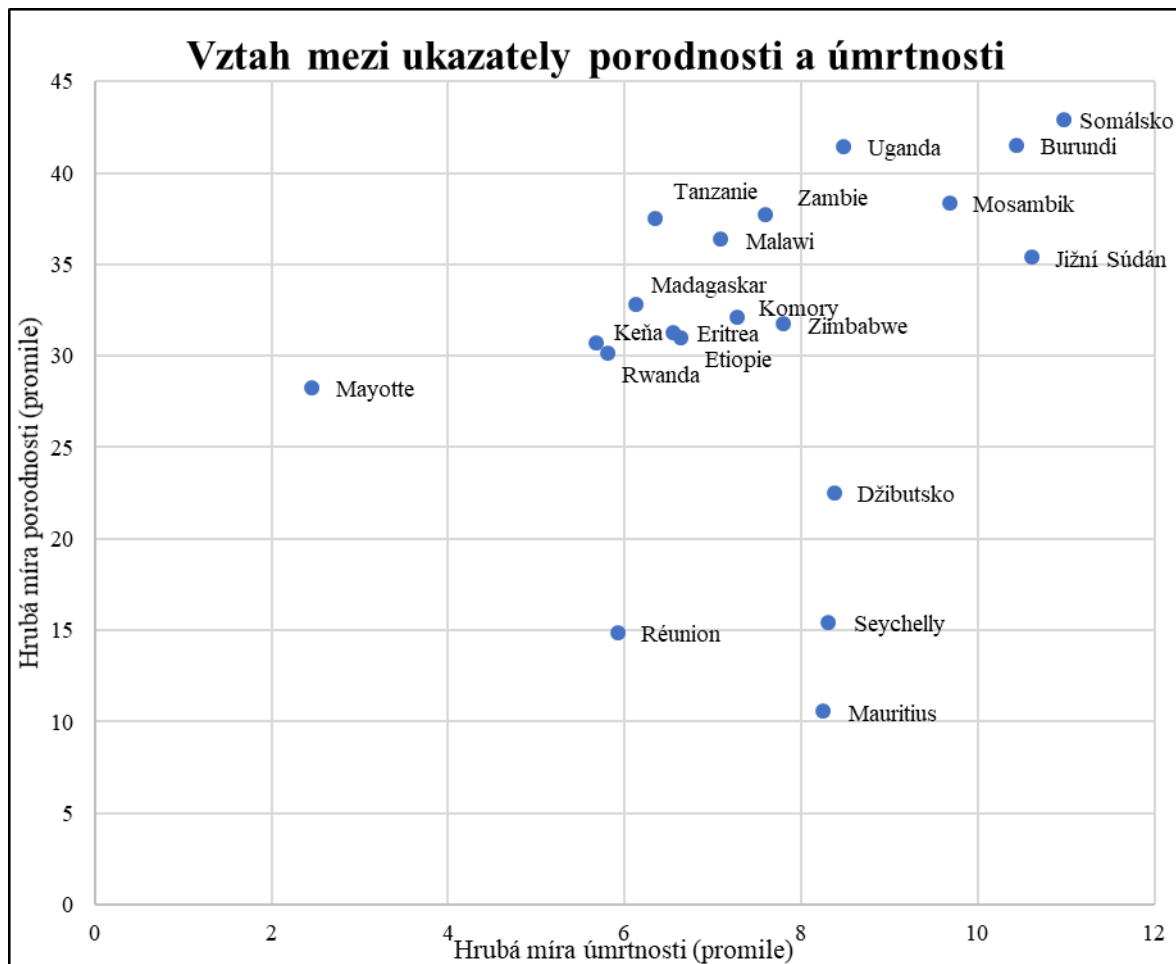

Graf 8: Vztah hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti ve světových regionech (promile)³⁸

Poslední sledovaná, zeleně označená, skupina je pro diplomovou práci nejdůležitější, protože se v ní nachází právě východní Afrika. Vedle východoafrického regionu je zde také střední a západní Afrika. Tato skupina regionů je na samém počátku demografické revoluce, kdy jsou hodnoty porodnosti a úmrtnosti stále vysoké a dochází k rychlému nárůstu populace daných regionů, což dokazuje také tempo růstu africké populace, které je dvakrát vyšší než to světové. Východoafrická populace roste dokonce rychleji, než je africký průměr a očekává se meziroční nárůst v letech 2015–2020 až

³⁸ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

2,71 %. V rámci sledované skupiny je východní region v demografické revoluci nejdále. Situaci v jednotlivých východoafrických zemích sleduje graf č. 9.

Graf 9: Hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti ve východoafrických zemích (promile)³⁹

Graf č. 9 opět sleduje vztah mezi hrubou mírou úmrtnosti a hrubou mírou porodnosti a vystihuje rozdílnost jednotlivých východoafrických zemí. Réunion, Seychely a Mauritius jsou v demografickém vývoji nejdále a jsou ideálním příkladem odlišnosti východoafrických zemí. Réunion, Seychely a Mauritius jsou ostrovní státy, kde jsou hlavní složkou HDP a zdrojem obživy tamních obyvatel služby, jde zejména o turismus. Jak již bylo řečeno, na Seychelách tvoří služby přibližně 80 % HDP. V nejvyšší části grafu č. 9 se

³⁹ Zdroj: vlastní zpracování dle World Population Prospects 2017, 2018

nachází Somálsko, Burundi a Ugandu, v těchto zemích je hlavním zdrojem obživy naopak zemědělství a hodnoty hrubé míry úmrtnosti a porodnosti jsou zde nejvyšší z celého regionu. Tyto země jsou na počátku demografické revoluce.

Největší skupinou jsou pak země kolem Etiopie. Etiopie může být příkladem za všechny. Tato země je závislá hlavně na zemědělství stejně jako například Keňa, Zimbabwe nebo Rwanda. Zemědělství je tedy hlavní složkou HDP a tvoří z něj přibližně 45–50 %, a je zdrojem obživy pro přibližně 80 % ekonomicky aktivní populace. Vzhledem k jeho závislosti na klimatických podmínkách ovšem nepředstavuje stabilní zdroj obživy. Národní rozvojové plány země se tak snaží o podporu industrializace země s orientací na export. Vláda se zaměřuje na investice zejména do energetické a dopravní infrastruktury za účelem podpoření reform, jejichž cílem je právě industrializace a přechod od ekonomiky stojící na zemědělství k ekonomice zaměřené na zpracovatelský průmysl. (Our Africa, 2018)

Snaha etiopské vlády je jedním z příkladů, jak je možné demografický problém řešit. Diversifikace ekonomiky a rozvoj průmyslu mohou být jedním ze způsobů, jak ekonomiku posílit. Toto řešení má svou logiku, neboť silnější ekonomika představuje více zdrojů. Více zdrojů umožňuje například zlepšit situaci ve zdravotnictví nebo podporovat programy pro kontrolu reprodukce. Nicméně je zde jeden zásadní fakt, který se musí brát v potaz, a to je vzdělání, respektive jeho nízká úroveň ve východoafrických zemích, jak bude v práci následně ukázáno. Vzdělání je jedním ze základních stavebních kamenů pro jakýkoliv další rozvoj nejen východoafrických zemí. Bez vzdělání není industrializace východoafrických zemí možná, neboť naráží na problém, jak negramotným obyvatelům předat nezbytné know-how.

V roce 2017 bylo na světě přibližně 716 849 962 dětí ve věku přibližně 6–11 let. Tyto děti jsou na základě Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (dále jen UNESCO) definovány jako děti na prvním stupni základního vzdělání. Nicméně přes 63 670 048 těchto dětí ve stejném roce školu nenavštěvovalo. V porovnání s celkovým počtem dětí uvedeného věku se jedná o přibližně 8,8 %. Situace se ovšem mění při pohledu na samotnou Afriku, konkrétně na její subsaharskou část. V subsaharské Africe bylo v roce 2017 přibližně 167 279 605 dětí ve věku prvního stupně základního vzdělání. Z toho počtu jich 34 263 380 nenavštěvovalo školu. Jedná se tak o více než 20 % dětí uvedeného věku, které se nezačaly vzdělávat. V subsaharské Africe je vůbec nejvyšší podíl dětí, kterým se nedostává potřebného vzdělání. Podle posledního průzkumu UNESCO byla v roce 2016

v subsaharské Africe mimo školu také 1/3 dětí ve věku 12–14 let a dokonce 60 % mladých ve věku 15–17 let. Je tedy možné konstatovat, že s rostoucí úrovní vzdělání klesá počet dětí, které ho dosáhnou. (UNESCO Institut for Statistics, 2018)

Konkrétní situaci ve východoafrických zemích je možné sledovat na příkladech v tabulce č. 21. Ta sleduje počet a také podíl (%) dětí ve věku přibližně 6–11 let, tedy dětí věku prvního stupně základní školy, které školu v roce 2017 nenavštěvovaly. I u dat týkajících se školní docházky je problém s jejich neúplností. Údaje nejsou dostupné pro všechny východoafrické země.

Země	Počet dětí mimo ZŠ	%
Tanzanie	2 207 255	20,20
Mosambik	728 531	12,46
Eritrea	437 315	62,28
Rwanda	115 483	6,07
Burundi	45 208	2,68
Džibutsko	39 611	40,93
Komory	19 325	15,82
Mauritius	3 496	3,82

Tabulka 21: Počet a podíl dětí mimo ZŠ v roce 2017⁴⁰

Nejvyšší počet dětí mimo základní školu je dle tabulky č. 21 v Tanzanii, kterou následuje Mosambik a Eritrea. Nicméně v procentuálním vyjádření je situace jiná a nejhorší v Eritree, kde 60 % z celkového počtu dětí ve sledovaném věku, nenavštěvuje základní školu. V Džibutsku je to více než 40 % a v Tanzanii více než 20 %.

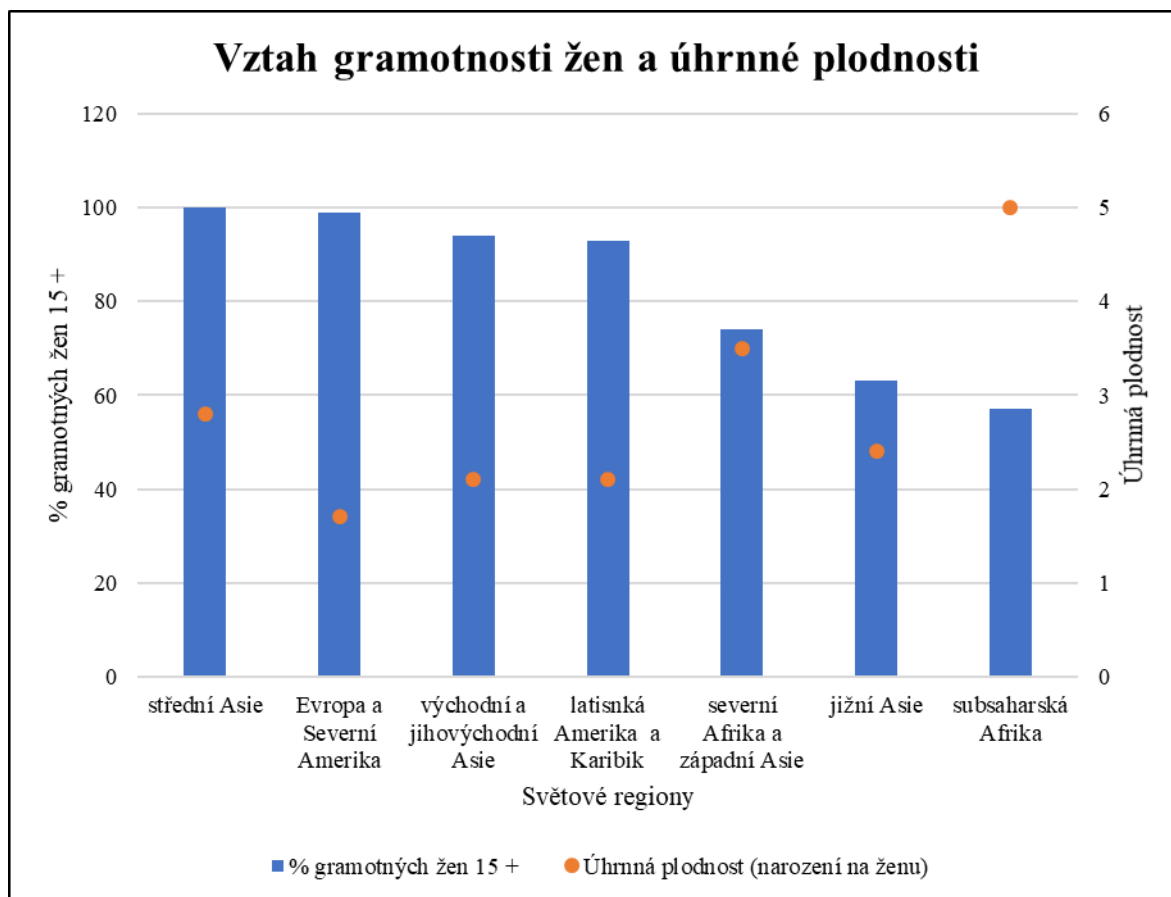
Statistický ústav při UNESCO sleduje také data týkající se celkové gramotnosti ve světě ve vztahu k základním schopnostem lidí číst a psát. Podle poslední zprávy bylo v roce 2016 ve světě 750 milionů negramotných dospělých, z toho 104 milionů bylo ve věku 15–24 let. Regiony, kde je negramotnost nejvyšší, jsou jižní Asie, kde žije 50 % z celkového počtu negramotných. V subsaharské Africe je to 27 % z celkového počtu negramotných. Nicméně celkové procento gramotnosti je v jižní Asii vyšší než

⁴⁰ Zdroj: vlastní zpracování dle UNESCO Institut for Statistics, 2018

v subsaharské Africe. V roce 2016 bylo v jižní Asii 71,76 % osob starších 15 let gramotných. V subsaharské Africe to ve sledovaném roce bylo 64,2 %. Je tedy možné konstatovat, že necelá třetina populace v této části afrického kontinentu byla k roku 2016 negramotná. Údaje pro jednotlivé východoafrické státy nejsou dostupné. (UNESCO Institut for Statistics, 2018)

Vedle toho, že je v subsaharské Africe vysoké procento negramotných oproti zbylým světovým regionům, je zde také výrazný rozdíl mezi procentem gramotnosti u mužů a žen. Z celkového počtu žen starších 15 let v roce 2016 bylo 57 % gramotných. Z celkového počtu mužů starších 15 let bylo ve stejném roce 72 % gramotných. Vzdelanost žen je významným determinantem ve vztahu k porodnosti a úhrnné plodnosti. Její význam je zjednodušeně možné sledovat v grafu č. 10. Ten sleduje procentuální zastoupeních gramotných žen ve věku 15+ a úhrnnou plodnost. Oba údaje jsou za rok 2016 a jsou sledovány pro světové regiony, tak jak je stanovuje statistický ústav při UNESCO. Obecně je možné konstatovat, že země s vyšším podílem gramotných žen dosahují nižších hodnot než země, kde je procento gramotných žen ve sledované věkové skupině nižší. (UNESCO Institut for Statistics, 2018)

Největší rozdíl je možné sledovat mezi regionem Evropy a Severní Ameriky s 99 % procenty vzdělaných žen, kde úhrnná plodnost dosahuje 1,7 narozených na ženu a regionem subsaharské Afriky s 57 % gramotných žen a úhrnnou plodností několikanásobně vyšší, a to 5 narození na ženu. Graf č. 10 je zjednodušením reálné situace, ve které by se musely brát v potaz další faktory. Mimo jiné také počet obyvatel, zastoupení žen v reprodukčním věku tedy 15–49 let nebo reprodukční politika v daném regionu.

Graf 10: Vztah gramotnosti žen a úhrnné plodnosti ve světových regionech⁴¹

Na základě uvedených informací je jako jedno z řešení demografického problému možné navrhnout podporu a rozvoj gramotnosti ve východoafrických zemích. Ačkoliv údaje pro východní Afriku nejsou kompletní a jsou zastoupeny údaji pro subsaharskou Afriku, na základě příkladů východoafrických zemí je možné konstatovat, že úroveň gramotnosti je zde výrazně nižší, než je tomu v dalších světových regionech. V rámci navrženého řešení je důležité také zaměřit se na vzdělání samotných žen, protože graf č. 10 dokazuje, že jejich vzdělání má vliv na počet dětí, které se jedné ženě narodí. Je tedy možné konstatovat, že má vliv na jejich rozhodování o reprodukčním procesu.

Jednu z hlavních rolí v navrhovaném řešení hraje vláda dané země. Africké země se často potýkají s korupcí a nerovnoměrným rozložením zdrojů. Světová organizace World Transparency již od roku 1995 sleduje tzv. Index vnímání korupce. Ten měří vnímanou

⁴¹ Zdroj: vlastní zpracování dle UNESCO Institut for Statistics, 2018 a World Population Prospects 2017, 2018

korupci ve veřejném sektoru tedy mezi úředníky a politiky. Index není postaven na exaktních datech ale na vnímání korupce těmi, kdo s ní přišli a mohou přijít do styku. Pro co nejvyšší vypovídající hodnotu se World Transparency snaží data získávat různými průzkumy skrze dotazování například analytiků či podnikatelů. Jaká byla situace v roce 2017 ve východní Africe, sleduje tabulka č. 22. Index sleduje 180 zemí a jeho hodnota je od 0 do 100 s tím, že 0 představuje nejvíce zkorumpované země a 100 ty, kde se korupce téměř nevyskytuje. (Transparency International, 2018)

Země a pořadí	Index vnímané korupce	Země a pořadí	Index vnímané korupce
Seychely 36.	60	Uganda 151.	26
Rwanda 48.	55	Mosambik 153	25
Mauritius 54.	50	Madagaskar 155.	24
Zambie 96.	37	Zimbabwe 157.	22
Tanzanie 103.	36	Burundi 157.	22
Etiopie 107.	35	Eritrea 165.	20
Malawi 122.	31	Jižní Súdán 179.	12
Džibutsko 122.	31	Somálsko 180.	9
Keňa 143.	28	Mayotte	-
Komory 148.	27	Réunion	-

Tabulka 22: Index vnímané korupce 2017⁴²

Z tabulky č. 22 je zřejmé, že ve východoafrických zemích je index vnímané korupce vysoký. Somálsko se dokonce umístilo na posledním místě s nejnižším indexem ze všech sledovaných zemí, a tedy nejvyšší korupcí. Jižní Súdán byl v roce 2017 na předposledním místě a krom tří zemí má index vnímané korupce hodnoty nižší než 40.

Pro navrhované řešení demografického problému, tedy zvýšení úrovně gramotnosti, je nezbytná vláda transparentní, která se bude zaměřovat na blaho svých obyvatel, a ne své vlastní. Je nezbytná vláda, která bude dostupné prostředky investovat nejen do vzdělávání ale také zdravotnictví a ekonomického a sociálního rozvoje, protože to jsou klíčové oblasti,

⁴² Zdroj: vlastní zpracování dle Transparency International, 2018

kteří by mohli pozitivně zvrátit negativní dopad demografického problému. Vláda se může také aktivně zapojit do emancipace žen. Ve většině nejen východoafrických zemí je to stále muž, kdo rozhoduje o rodině, a ženy musí na základě společenských a kulturních zvyků následovat jeho rozhodnutí. Je tedy důležité posílit jejich postavení a umožnit jim činit rozhodnutí týkající se reprodukce a možnosti plánovat rodičovství pomocí dostupných prostředků.

Vedle žen jsou důležitou skupinou obyvatel mladí lidé, kteří představují africkou budoucnost, jak rozpoznala již Tanzanie. V Tanzanii se rostoucí počet obyvatel snaží řešit tzv. Tanzanská koalice pro demografickou informovanost a akci. Jejím cílem je zvýšit povědomí klíčových stakeholderů jako jsou vláda, zdravotní a vzdělávací instituce a další, o rychle rostoucím počtu obyvatel a pomoci jim najít správné prostředky, jak tento problém řešit. Společně s vládou se koalice shoduje na tom, že budoucností země jsou právě mladí lidé, jejichž zastoupení v populaci roste. Se správným zaměřením investic na jejich rozvoj a vzdělání by se tito lidé do budoucna mohli stát lékaři, učiteli, úředníky atd. a obsadit tak důležité pozice, které pomohou zemi k pozitivnímu růstu a zvládnutí potřeb jejich obyvatel. (Our Africa, 2018)

Mladí vzdělaní lidé mohou přispět také ke změně způsobu, kterým východoafrické země nahlíží na dítě. To je nyní vnímáno jako pracovní síla a dar od bohů, a tak mnoho lidí stále věří, že čím více dětí, tím lépe, ale nevidí ekonomický dopad své víry. Se správným vzděláním mohou mladí lidé přispět k ekonomickému růstu zemí v regionu. Nezbytné ale je připravit pro ně pracovní místa, protože jinak bude i nadále docházet k migraci vzdělaných jedinců do zahraničí za lepšími pracovními nabídkami. Možností, jak vyřešit problém s nedostatečným množstvím profesionálů, kteří by přispěli k vzdělávání mladých lidí je vytvářet pro studenty studijní programy ve spolupráci s rozvinutými zeměmi, kde by mohli získat vzdělání a zkušenosti, a následně je aplikovat v zemi svého původu. Jednalo by se tak jen o krátkodobé migrace.

Také Keňa se v rámci programu na omezení populačního růstu zaměřuje na vzdělání a vedle toho také na využití dobrovolných metod pro kontrolu reprodukce. Program apeluje na rodiny skrze propagační kampaně, které zdůrazňují vztah mezi velikostí rodiny a její životní úrovní a také výhody pro matku a dítě, které přináší větší věkové rozestupy mezi potomky. Jedním z cílů je se v rámci programu zaměřit na mladou generaci a dané informace zprostředkovávat ve vzdělávacích zařízeních v zemi. (Our Africa, 2018)

Z kapitoly je zřejmé, že řešení demografického problému není jednoduché. Není možné ho řešit pouze zvýšením úrovně gramotnosti a zaměřením se na gramotnost žen. Je nutné dosáhnout vyšší transparentnosti jednotlivých východoafrických vlád, je nutné zaměřit se na to, jak jsou ženy a děti ve společnosti vnímány a jaká mají práva. Je nutné učinit změny ve zdravotnictví. Východoafrické země také potřebují dosáhnout sociálního a ekonomického rozvoje, který dokáže uspokojit potřeby rostoucí populace. To je možné skrze industrializaci a růst podílu průmyslu a služeb na tvorbě HDP. Tvorba nových pracovních míst, rozšíření infrastruktur, zavedení důchodových systémů a zdravotního pojištění. To jsou další příklady skrze, které mohou země východní Afriky nejen tlumit negativní dopady populační exploze ale také docílit dalšího demografického vývoje, ukončení demografické revoluce a ve finále vyřešit demografický problém.

5 Závěr

Cílem diplomové práce bylo určit a analyzovat příčiny demografického problému východní Afriky s dílčím cílem navrhnout možnosti řešení tohoto problému se zaměřením na uvedený region. Východní Afrika je tvořena dvaceti jednotlivými zeměmi, a i přestože je v každé z nich situace odlišná, najdeme zde společné znaky. Tím hlavním je rostoucí počet obyvatel, který má v roce 2040 podle predikcí OSN dosáhnout přibližně 732 milionů obyvatel.

Růst počtu obyvatel bude v tomto regionu pokračovat i přes klesající hodnoty hrubé míry porodnosti a úhrnné plodnosti. V případě hrubé míry porodnosti se očekává pokles z 36 narozených na 1 000 obyvatel v roce 2015 na 30 narozených v období 2025–2030. Úhrnná plodnost má pak v tomto období klesnout ze 4,5 narození na ženu na 3,8 narození na ženu. Pokles je očekávaný také v případě hrubé míry úmrtnosti a kojenecké úmrtnosti. Ve výsledku tak klesá i přirozený přírůstek, ovšem růst počtu obyvatel podle predikcí je schopná i nadále zachovat silná reprodukční složka východoafrického obyvatelstva. V roce 2015 činila tato složka něco kolem 47 % z celkového počtu obyvatel, v roce 2070 to má být 50 %.

Demografický problém východní Afriky spočívá v nedokončené demografické revoluci, jejímž důsledkem je tzv. populační exploze. Populační exploze je poměrně rychlý růst počtu obyvatel, který je neúměrný ve vztahu k sociálnímu a ekonomickému vývoji. Populační růst je tak doprovázen negativními jevy a obavami. Ve východoafrickém regionu je to hlavně chudoba a nedostatek potravin. V některých východoafrických zemích žije pod hranicí chudoby, která je Světovou bankou stanovena na 1,90 US\$ na osobu na den v kupní síle roku 2011, až 50 % obyvatel. Ve východoafrickém regionu jsou také dvě země, kde byl OSN naposledy oficiálně vyhlášen hladomor, a to Somálsko a Jižní Súdán. Region se mimoto potýká s vysokým ekonomickým zatížením, vzhledem k tomu, že je zde nízký podíl ekonomicky aktivních obyvatel. Na základě indexu lidského rozvoje, který vydává OSN, je pak možné konstatovat, že v zemích východní Afriky je nízká kvalita života.

Východní Afrika, tak musí intenzivně pracovat na řešení demografického problému a jeho důsledků, aby mohla pokračovat v dalším demografickém vývoji. Jak prezentoval graf č. 8 východní Afrika je spolu se střední a západní Afrikou v demografickém vývoji na začátku demografické revoluce. Řešení navrhané autorkou diplomové práce, které by

mohlo přispět k dokončení procesu demografické revoluce, spočívá ve zvyšování gramotnosti východoafrických obyvatel a v zaměření se na vzdělávání žen a jejich postavení ve společnosti. V Eritree bylo v roce 2017 mimo školu přes 60 % dětí ve věku přibližně 6–11 let. V Mosambiku to ve stejném roce bylo 40 % a v Tanzanii kolem 20 %. Procento negramotných ve věkové skupině 15+ je vyšší u žen než u mužů. Konkrétně v roce 2016 bylo v subsaharské Africe, jejíž součástí je také východní Afrika, kolem 50 % negramotných žen oproti necelým 25 % negramotných mužů. Graf č. 10 prezentoval, že světové regiony s vyšším podílem gramotných žen, ve sledované věkové skupině, mají nižší úhrnnou plodnost než světové regiony s vyšším podílem žen negramotných. Jsou to také mladí vzdělaní lidé, kteří mohou přispět ke změně způsobu, kterým východoafrická společnost nahlíží na dítě a tím přispět k poklesu porodnosti.

V navrhovaném řešení hraje zásadní roli vláda daných zemích. Jak ukázal index vnímané korupce, právě ve východoafrických zemích je korupce největší. Vláda tedy musí začít být více transparentní a prostředky mířit do oblastí, které podpoří další demografický vývoj a sociální a ekonomický rozvoj.

Jak je zřejmé demografický problém nemá jen jedno řešení. Jak jej tedy řešit? To závisí na jednotlivých zemích, jejich možnostech, ale také na jejich kultuře, náboženství a společenské struktuře. Obecně je možné navrhnout zaměření se na vzdělávání žen a prosazování jejich práva v rozhodování o reprodukci a plánování rodičovství. Ovšem jedná se jen o jeden krok z mnoha, které musí východní Afrika učinit, aby dokončila etapu demografického vývoje, ve kterém se nachází a vyřešila demografický problém a jeho důsledky.

6 Seznam použitých zdrojů

Odborná literatura:

JENÍČEK, Vladimír a Jaroslav FOLTÝN. *Globální problémy a světová ekonomika*. Praha: C. H. Beck, 2003. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 80-7179-795-2.

KALIBOVÁ, Květa, Zdeněk PAVLÍK a Alena VODÁKOVÁ, ed. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3., přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. Sociologické pojmosloví. ISBN 978-80-7419-012-4.

KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do demografie*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2001. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0222-9.

KUNA, Zbyněk. *Demografický a potravinový problém světa*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-588-5.

PAVLÍK, Zdeněk a Květa KALIBOVÁ. *Mnohojazyčný demografický slovník*. 2. vyd., aktual. Praha: Česká Demografická Společnost, 2005. ISBN 80-2394-864-4.

VAŇO, Boris, Danuše JURČOVÁ a Ján MÉSZÁROS. *Základy demografie*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2003. ISBN 80-968927-3-8.

Internetové zdroje:

African Development Bank Group [online]. Côte d'Ivoire: African Development Bank Group, 2018 [cit. 2018-10-05]. Dostupné z: <https://www.afdb.org/en/>

BERGLEE, Royal. *Regional Geography of the World* [online]. 1. 2012 [cit. 2018-03-09]. Dostupné z: <https://2012books.lardbucket.org/pdfs/regional-geography-of-the-world-globalization-people-and-places.pdf>

East Africa region, political map. In: *123RF* [online]. 123RF Limited, 2018 [cit. 2018-10-01]. Dostupné z: https://www.123rf.com/photo_95537487_stock-vector-east-africa-region-political-map-area-with-capitals-borders-lakes-and-important-rivers-easterly-regi.html

FAOSTAT [online]. Řím: United Nations, 2018 [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <http://www.fao.org/faostat/en/#data>

Macroeconomic & Social Developments in Eastern Africa 2018 [online]. 1. Rwanda: United Nations Economic Commission for Africa, 2018 [cit. 2018-11-26]. ISBN 978-99977-775-0-8. Dostupné z: https://www.uneca.org/sites/default/files/images/SROs/EA/macroeconomic_social_developments_in_eastern_africa_2018.pdf

Human development index. *United Nations Development Programme-Human Development Reports* [online]. New York: United Nations, 2018 [cit. 2018-11-06]. Dostupné z: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi>

International Labour Organization [online]. Ženeva: ILO, 2018 [cit. 2018-11-01]. Dostupné z: <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

Our Africa [online]. Cambridge: SOS Children's Villages, 2018 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <http://www.our-africa.org/>

Population Pyramids of the World [online]. Martin De Wulf, 2018 [cit. 2018-03-15]. Dostupné z: <https://www.populationpyramid.net/>

The “Four Famines,” Explained. United Nations news and commentary [online]. New York: United Nations, 2017 [cit. 2018-10-26]. Dostupné z: <https://www.undispatch.com/four-famines-explained/>

The World Bank [online]. Washington: The World Bank Group, 2018 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/>

Trade Profiles 2018. World Trade Organization [online]. Švýcarsko: World Trade Organization, 2018 [cit. 2018-10-10]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/trade_profiles18_e.htm

Transparency International [online]. Berlín: Transparency International, 2018 [cit. 2018-11-09]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/>

UNCTAD Handbook of Statistics [online]. 1. New York: United Nations, 2016 [cit. 2018-03-14]. ISBN 978-92-1-012079-1. Dostupné z: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdstat41_en.pdf

UNESCO Institut for Statistics [online]. Québec: UIS, 2018 [cit. 2018-11-09]. Dostupné z: <http://data.uis.unesco.org/>

United Nations Demographic Yearbook [online]. New York: United Nations, 2017 [cit. 2018-03-03]. ISBN 978-92-1-051110-0. Dostupné z: <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/products/dyb/dybsets/2016.pdf>

World Health Organization [online]. Ženeva: WHO, 2018 [cit. 2018-10-25]. Dostupné z: <http://www.who.int/>

World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100 – says UN. *United Nations* [online]. New York: UN Web Services Section, Department of Public Information, 2017 [cit. 2018-03-02]. Dostupné z: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2017/06/world-population-projected-to-reach-9-8-billion-in-2050-and-11-2-billion-in-2100-says-un/>

World Population Prospects The 2017 Revision [online]. 1. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2017 [cit. 2018-03-10]. Dostupné z: https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_Volume-II-Demographic-Profiles.pdf

World Population Prospects 2017. United Nations DESA / Population division [online]. New York: United Nations, 2018 [cit. 2018-10-15]. Dostupné z: <https://population.un.org/wpp/Download/Standard/Population/>

2017 World Population Data Sheet [online]. Washington: Population Reference Bureau, 2017 [cit. 2018-03-01]. ISSN 0085-8315. Dostupné z: http://www.prb.org/pdf17/2017_World_Population.pdf

7 Seznam grafů, obrázků a tabulek

Grafy:

Graf 1: Podíl Afriky na sětovém HDP v roce 2015.....	38
Graf 2: HDP na obyvatele v jednotlivých afrických regionech za rok 2015.....	40
Graf 3: Meziroční změna reálného HDP.....	41
Graf 4: Tempo růstu počtu obyvatel ve světě.....	46
Graf 5: Vývoj hrubé míry úmrtnosti.....	48
Graf 6: Vývoj hrubé míry porodnosti.....	51
Graf 7: Vývoj hodnot hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti (promile).....	59
Graf 8: Vztah hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti ve světových regionech (promile).....	67
Graf 9: Hrubé míry porodnosti a hrubé míry úmrtnosti ve východoafrických zemích (promile).....	68
Graf 10: Vztah gramotnosti žen a úhrnné plodnosti ve světových regionech.....	72

Obrázky:

Obrázek 1: Základní typy věkových struktur (pyramid).....	23
Obrázek 2: Věková pyramida světa v roce 2017 (roky).....	25
Obrázek 3: Východní Afrika.....	37
Obrázek 4: Věková pyramida východní Afriky pro rok 2017 (roky).....	55
Obrázek 5: Věková pyramida východní Afriky pro rok 2070 (roky).....	56

Tabulky:

Tabulka 1: Hrubá míra úmrtnosti.....	17
Tabulka 2: Kojenecká úmrtnost v roce 2016.....	18
Tabulka 3: Hrubá míra porodnosti.....	20
Tabulka 4: Úhrnná plodnost v roce 2016.....	21
Tabulka 5: Hrubá míra přirozeného přírůstku.....	22
Tabulka 6: Věkový medián.....	26
Tabulka 7: Naděje dožití pro období 2015-2020.....	26
Tabulka 8: Členění afrických zemí do regionů dle OSN a počet obyvatel k polovině roku 2017.....	36
Tabulka 9: Rozloha zemí východní Afriky pro rok 2016.....	38

Tabulka 10: Nominální HDP jednotlivých zemí východní Afriky za rok 2015 (pokud není uvedeno jinak).....	39
Tabulka 11: HDP na obyvatele v zemích východní Afriky za rok 2015 (pokud není uvedeno jinak)	41
Tabulka 12: Vývoj počtu obyvatel afrických regionů	44
Tabulka 13: Počet obyvatel zemí východní Afriky k polovině roku 2017.....	45
Tabulka 14: Kojenecká úmrtnost.....	49
Tabulka 15: Úhrnná plodnost	52
Tabulka 16: Vývoj přirozeného přírůstku.....	54
Tabulka 17: Věkový medián.....	57
Tabulka 18: Procento osob žijících pod hranicí chudoby v roce 2015 (pokud není uvedeno jinak)	60
Tabulka 19: Index ekonomické zátěženosti	63
Tabulka 20: Index lidského rozvoje dle OSN pro rok 2017	65
Tabulka 21: Počet a podíl dětí mimo ZŠ v roce 2017	70
Tabulka 22: Index vnímané korupce 2017	73